

Az iskolapszichológia szakmai protokollja

(ISZP) tervezet

Szitó Imre

Budapest, II. ker. Pedagógiai Szakszolgálat (kézirat)
2010 augusztus

Bevezető

Miről is szól egy szakmai protokoll? Olyan eljárásokról és feltételekről, amelyek elméleti keretbe ágyazva írják le egy szakma sajátos arculatát és a munkatevékenységek kivitelezhetőségének minőségi kritériumait is tartalmazzák.

Az iskolapszichológus működésének tárgyi, fizikai feltételeivel történő ismerkedés nem haszontalan olvasmány azon munkáltatóknak, iskolaigazgatóknak, akik ki szeretnék aknázni a pszichológus képzettségében rejlő lehetőségeket és többet kívánnak biztosítani a szakma képviselője számára annál, mint hogy a 41. vagy a 62. asztalfelület és szék birtokosa legyen a nagytanárban. A pszichológus munkájával kapcsolatos elvárások kialakításához megismerhetnek a tervezet tanulmányozása során egy munkaköri leírást is, mely orientációt nyújt a szakember jogszerű alkalmazásához.

Az iskolapszichológust a diákok „tanár úrnak” vagy „tanárnőnek” szólítják, de nem pedagógus, - foglalkozik fejlesztéssel, de nem fejlesztő pedagógus. Az iskolapszichológus nem ügyel az ebédeltetésnél és nem fegyelmez, de kellő önfegyellemmel tartja meg titoktartási kötelezettségét és fogadja akár 20 alkalommal is, - a minőségi kritériumok alapján - egyéni tanácsadásra a gyereket, miközben kitartóan válaszol azokra a pedagógiai sürgetésekre, melyek csalódottságot sugallnak amiatt, hogy 1 találkozás után miért nem történik már valami pozitív változás a gyermek viselkedésében? Időnként átmenetileg talán az orvosi szobában kap helyet és bizonyos esetekben dr. van a neve előtt, de nem orvos, nem pszichiáter és nem is úgy dolgozik, mint egy klinikai pszichológus, jöllehet amikor a problematikus gyerekekkel beszélget, úgy tűnik, mintha terápiát végezne.

Aki veszi a fáradságot és átböngészi az iskolapszichológia szakmai protokollját, valamivel nehezebb veretű szöveggel találkozik, mint amikor hetilapokban olvashat arról, mit csinál egy pszichológus.

A szülők megtudhatják belőle, melyek azok a jellegzetes problémák, amelyekben segítséget nyerhetnek az iskolapszichológustól és arról is biztosítékot kapnak, hogy a szolgáltatás igénybe vétele során fenntarthatják kontrolljukat gyermekük felett.

Az iskolapszichológia bár hazai viszonylatban már 25 éves, még mindig nem kellően ismert és nem eléggé elismert. Ez a protokoll tervezet egy olyan vitaanyag, amely a kompetens módon működő iskolapszichológus tevékenységét kívánja bemutatni és ismertté tenni.

Tartalom

A kezdetek és a jelen	4.o.
Az iskolapszichológiai szolgáltatás szemléleti keretei	5.o.
Az iskolapszichológiai szolgáltatás ellátásának feltételei	11.o.
Kikre terjed ki az iskolapszichológusi szolgáltatás ?	
Kik az iskolapszichológus kliensei?	16.o.
Az iskolapszichológus feladatai	18.o.
Az iskolapszichológus munkájának szakmai ellenőrzése	23.o.
Az iskolapszichológus munkaköri leírása	25.o.
Az iskolapszichológus napi tevékenységének leírására szolgáló kategóriák	28.o.
Az iskolapszichológus jogai és kötelességei	29.o.
Az iskolapszichológiai megismerés eljárásainak és eszközeinek protokollja	31.o.
Az egyéni pszichológiai tanácsadás (counseling) protokollja az iskolában	42.o.
Az iskolában végzett csoportos tanácsadás (group counseling) szakmai protokollja	51.o.
Az iskolapszichológus konzultációs (consultative) tevékenységének protokollja	58.o.
Részvétel az iskolai szervezet egészét érintő programokban	66.o.
Szakmai team	67.o.
Kapcsolat társ szakemberekkel	67.o.

A kezdetek és a jelen

Az 1984-86-os tájékozó szakasz után a magyarországi iskolapszichológiai hálózat szervezett kiépítése a startvonalhoz érkezett, amikor 1986 őszén, az ELTE Társadalom- és Neveléslélektani Tanszék kezdeményezésével és szakmai támogatásával 30 iskolapszichológus kezdte el munkáját budapesti, debreceni oktatási intézményekben és e városokat övező települések iskoláiban.

A hálózatépítés kezdetén az iskolapszichológusok munkáltatója az iskola igazgatója volt. Az 1989-ben közzétett Módszertani Füzet ilyen címmel jelent meg: Pszichológus az iskolában = iskolapszichológus.¹ A szakképzettség képesítési kritériumaként a pszichológus diplomát jelölte meg ez a módszertani ajánlás és célként tűzte ki a pedagógiai szakpszichológus képesítés megszerzését. A heti kötelező óraszámot 26 órában jelölte meg.

A kezdetektől számított első évtizedben az iskolapszichológia intézményi kapcsolódása többféle változatban jelent meg úgy, hogy fő irányát tekintve és országos kiterjedtségében az iskolaigazgató, mint munkáltató kötött munkaszerződést az iskolapszichológussal. Az iskolapszichológus hálózatépítés vezetői a kezdeti lépések során majd később is arra törekedtek, hogy ez a pszichológus szakma szervezeti tagozódásában és munkájának tartalmában elkülönüljön a gyermekklinikai pszichológia hálózatától és tevékenységétől.² A munkaviszonnyal kapcsolatos szervezeti változtatások kezdeményezői viszont azt tartották szem előtt, hogy az iskolapszichológus a munkaviszonyának időtartama, a bérmegállapodás és a jutalmak valamint a szakmai tevékenységének ellenőrzése szempontjából ne legyen alárendelt szerepben az igazgatóval. Úgy érveltek, hogy az iskolapszichológus a szakmai függetlenségét csak akkor képes fenntartani, ha az iskolákon kívüli intézmények valamelyikéhez tartozik, - a pedagógiai kabinethez, a nevelési tanácsadóhoz vagy a pedagógiai szakszolgálathoz. A nevelési tanácsadók erős érdekérvényesítő képességük következtében néhány budapesti kerületben 1994. és 2007. között több iskolapszichológus státuszt hoztak létre. A fővárosi hálózatépítési gyakorlat aztán törvényi megerősítést is nyert, amikor a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 2007. évi módosítása megteremtette a jogi szabályozás feltételét az iskolapszichológiai szolgáltatásnak a nevelési tanácsadás keretében történő ellátására. A módosítás értelmében e szakmai szolgáltatásnak ma már létrejöhet olyan formája is, melynek során az iskolapszichológus a nevelési tanácsadó

¹ Hunyady György – Templom Józsefné (1989) Pszichológus az iskolában = iskolapszichológus, MM Közoktatási és Pedagógus Képzési Önálló Osztály

² Porkolábne Balogh Katalin – Szító I. (1987) Az iskolapszichológia néhány alapkérdése, ELTE Eötvös K., Bp.

szervezetéhez tartozik,- a munkáltatója a pedagógiai szakszolgálat vezetője ill. a nevelési tanácsadó vezetője - az ellátás színtere lehet a nevelési tanácsadó, a pedagógiai szakszolgálat, illetve az a közoktatási intézmény, ahol az ellátott tanuló tanulói jogviszonnyal rendelkezik. 2009-ben ennek a fővárosi szervezeti gyakorlatnak a kiterjesztésére történt kísérlet a kistérségekben megnyíló iskolapszichológusi státuszok helyének meghatározásával.³

A XXI. szd. első évtizedében a szakma hazai létszáma mintegy 500-550 fő. Országos kiterjedtségében a szakmai hálózat tagjai a nagy és közepes méretű városok közoktatási intézményeiben és a pedagógiai szakszolgálatoknál helyezkednek el. Ez a szakmai protokoll mindkét jelentős iskolapszichológiai szakmai formáció, - közvetlenül az iskolához tartozó pszichológus és a szakszolgálatokhoz tartozó pszichológus csoport – számára iránymutatást kíván adni a szakmai munka megvalósításához, hiszen a két alternatíva keretei között működő szakemberek tevékenységében több a közös, mint a különböző elem.

Az iskolapszichológiai szolgáltatás szemléleti keretei

Az iskolapszichológia olyan tudomány és szakma, amely az iskolai oktatás és nevelés területén felmerülő problémákra pszichológiai eszközökkel kíván választ adni a megismerés és a beavatkozás szférájában egyaránt. A pszichológia tudományának és irányzatainak teljes spektrumában támaszkodik a legfrissebb ismeretekre, módszerekre, de különösen azokat integrálja, amelyek a gyermekek és fiatalok lelki fejlődésének megértésére és a fejlődést segítő szocializációs folyamatok, egyéni és társas erőforrások befolyásolására irányulnak.

Az iskolapszichológia alappilléreinek tekinthető a prevenciós megközelítés, az egyének és csoportok kölcsönhatását elemző öko-pszichológiai rendszerszemlélet, az egyéni problémák és erős oldalak felismeréséhez orientációs pontként használt fejlődéslélektani fogalomrendszer, mely a szocializációs folyamatot többszereplős eseménynek tekinti. – Az iskolapszichológus a bizalomteli kapcsolatokra épülő segítő intervenciók megvalósítása során a gyermekek és fiatalok egyéni pszichológiai gondozásánál tanácsadói és krízisintervenciós készségeket alkalmaz. A pedagógusokkal, szülőkkel, konzultációt folytat és szükség esetén konfliktuskezelést végez, így járul hozzá a problémamegoldó készségek növeléséhez.

³ Szakmai ajánlás az iskolapszichológusi tevékenység ellátásához, OM, Bp. 2009.

Az ökológiai elmélet⁴

Az ökológiai megközelítés az egyén viselkedését mindig egy társas vagy fizikai környezet által meghatározott rendszer részeként vizsgálja. Az egyén viselkedése akkor illeszkedik megfelelően a rendszerhez, ha az egyéni célok és a rendszer céljai egybeesnek. Ha ezek eltérnek, akkor ütközés áll fenn. Mivel az egyén egyszerre több humán ökológiai rendszer tagja (pl. egy iskola gyermek tagja a családnak, az osztálynak, tagja lehet egy iskolán kívüli baráti társaságnak stb.), s ezen csoportoknak az egyénnel szembeni elvárásai eltérőek lehetnek, az ellentét nemcsak az egyén és a rendszer között állhat fenn, hanem a különböző rendszerek között is. Így vetődik fel az a kérdés, hogy amikor „baj van” a gyermek viselkedésével, akkor melyik rendszer elvárásának tulajdonítsunk elsőbbséget? Az iskolapszichológusnak gondolnia kell arra, hogy az első megfogalmazás szintjén a „problémás” jelzővel ugyan a gyermek magatartását illeti a tanácsadásra/konzultációra érkező személy, azonban lehet, hogy a családi rendszer vagy az iskolán belüli társas rendszer működésével van probléma.

Ezen elmélet szerint az egyén problematikus viselkedése származhat a belső diszpozíciókból, a fejlődést akadályozó koragyerekkori vagy későbbi tanulási tapasztalatok beépüléséből és az elégtelenül funkcionáló rendszerek hatásából, azonban a diagnózis és a beavatkozás során sem az egyént, sem a rendszert nem illeti negatív minősítés. Az ökológiai szemléletben benne rejlik az a lehetőség, hogy az ilyen szemléletmód szerint dolgozó szakember felkutassa az egyén és a rendszer erős oldalait. Ezt a szemléletmódot támogatja a XX. szd. végétől egyre nagyobb tért hódító irányzat, a pozitív pszichológia paradigmája, a beavatkozás szintjén pedig a coaching.

A prevenció

Az ökológiai szemléletbe illeszkedik a megelőzésre tett erőfeszítés is. A prevenció különféle szinteken valósítható meg.

Az elsődleges prevenció célja, hogy csökkenjen a teljesítménybeli és a magatartási zavarok előfordulásának gyakorisága. Ezt úgy lehet elérni az iskolákban, hogy a gyerekeket/serdülőket olyan önálló tanulási, önismereti és társas készségekre tanítjuk, amelyek felkészítik őket arra, hogy a különböző élethelyzetekben fellépő akadályokkal

⁴ Gutkin, T.B – Curtis, M.J. (1982) School-based consultation: theory and techniques, in: The Handbook of School Psychology, eds. Reynolds-Gutkin, John Wiley and Sons, New York 796 - 828
Szító I. - Porkolábné Balogh Katalin: 1986. Az iskolapszichológus konzultációs tevékenysége, Pedagógiai Szemle, 12. sz. 1168 - 1178.o.

sikeresen megküzdjenek. (érzelmi intelligencia fejlesztés, társas készség tréning, önismereti csoportok, drogprevenció, az iskolai kortárs erőszak csökkentése). Az elsődleges prevenció klasszikus eleme, hogy az iskolapszichológus a támogató iskolai feltételek estén, a pedagógusok számára képzést és konzultációt szervez, amely azt a célt szolgálja, hogy a pedagógusok a gyerekekkel való foglalkozás terén a problémák értelmezésében új látásmódot nyerjenek és hatékonyabb készségekre tegyenek szert a gyerekekkel való foglalkozás terén.

A *másodlagos prevenció* a teljesítménybeli és magatartási problémák **korai azonosítására helyezi a hangsúlyt**, valamint a **hatékony korrektív beavatkozásra**. Ennek célja tehát az, hogy a problémás viselkedés fennállásának időtartama minél rövidebb legyen. Ehhez a gondolatkörhöz tartozik a tanulási nehézségek korai felmérése. A másodlagos prevenció szemlélete alapján dolgozik az iskolapszichológus, amikor a nagyobb konfliktus kirobbanását megelőző korai felismeréssel segítséget nyújt az iskola személyzete számára a megelőző beavatkozáshoz mint pl. az életeseemények okozta stressz miatti krízishelyzet kezeléséhez, a gyermek osztályisméltésének lehetőség szerinti elkerüléséhez, a kisiskoláskori szorongás, az impulzivitás és az agresszió csökkentéséhez, serdülőknél az öngyilkosság bekövetkeztének megelőzéséhez, a depresszió csökkentéséhez, a nagy mértékű iskolai hiányzás és az oppozíciós viselkedés intézményi büntetésen túli kezeléséhez a pszichológiai tanácsadás eszközeivel.

A *harmadlagos prevenció* célja a tartósan fennálló teljesítmény- és magatartásbeli problémák következtében a mentálhigiénés állapot romlásának, a személyes jóllétet veszélyeztető intrapszichikus és környezeti tényezők csökkentése. Ide tartozik az iskolapszichológus munkájában az olyan prepubertás és serdülőkorú diákok számára nyújtandó egyéni tanácsadás szervezése, akik tanulási kudarcokat szenvedtek el, a gyermekvédelmi gondoskodás valamilyen formájában részesülnek vagy ismétlődő módon lelki sérelmeket szenvednek családjuk diszfunkcionális működése következtében. A serdülőkorú csoportos tanácsadás ilyen esetekben kívánatos lenne, de a pszichológiai szolgáltatáshoz tapadó előítéletek és a belőlük fakadó stigmatizációs ártalmak miatt a csoport hatékonysága valamint hosszabb távú fennmaradása akadályokba ütközhet.

Metodikai következményei is vannak a prevenció szemléletnek. Minthogy a prevenció nem a gyógyításra helyezi a hangsúlyt, hanem a betegség kialakulását megelőzően az egyén egészségének önszabályozásra épülő fenntartására, az iskolapszichológus munkája során nem terápiás eljárásokat, hanem **prevenció célzattal tanácsadási és konzultációs eljárásokat használ**, melyet jól kiegészítenek a coaching különféle eljárásai is.

Diagnosztikus, problémaazonosító munkájában a DSM-IV szerint osztályozott tünetcsoportok megjelenésének észlelése csupán annyiban van jelen, hogy saját szakmai kompetenciahatárának ismeretében a klinikai tünetegyüttessel jellemezhető fiatalos kliens ill. gondozóját a szakvélemény adására jogosult és terápiás ellátást végző intézménybe irányítsa. Ha azonban az iskolapszichológus specifikus képzettsége és tapasztalata ezt lehetővé teszi, s ha a kliensek ezt igénylik, megfelelő szupervíziós kontroll mellett terápiát is végezhet, - e tevékenység azonban nem tartozik működésének főirányához.

A fejlődést középpontba állító megközelítések

Az iskolapszichológus akkor tudja jól ellátni szakmai munkáját, ha **ismeri a fejlődéslelektani modelleket, az általános életkori jellemzőket**, de az életkori normáktól való negatív és pozitív eltéréseket nem értelmezi úgy, mint deviációt, az életkori sztenderdet pedig nem tekintheti konformizáló elemnek. Az életkori sztenderdek ismerete mellett tájékozódnia kell arról, hogyan értelmezhető a gyermek/ serdülő képessége és viselkedése a többtényezős intelligencia modell szemléleti keretében. Tekintetbe kell vennie, hogy az egyéni képességeloszlás teljesen különböző lehet más-más intelligencia területen. Figyelembe kell vennie, hogy létezik korai és késői érés valamint azt is, hogy eltérő társas rendszerekben másként funkcionálhat a gyermek beleértve az iskolapszichológus-diák tanácsadási helyzetet és a gyermek iskolán kívüli szabadidős tevékenységeit is. Erőfeszítést kell tennie abban az irányban, hogy megtalálja, milyen feltételrendszer a kedvező a diák képességeinek hatékony kibontakoztatásához. A pozitív pszichológia és a Maslow-féle önaktualizáció szellemében szükséges keresnie a diák erős oldalait és ezek megjelenését támogató kedvező környezeti feltételeket.

Nemcsak az egyén jellemzésében, hanem **a szervezetpszichológia területén is alkalmazható a fejlődésorientált megközelítés**, amely a szervezetek életét a fejlődés fogalmi alapján írja le. E gondolatmenet szerint **léteznek olyan szervezeti struktúrák és folyamatok, amelyek megfelelnek**, s léteznek olyanok, amelyek nem felelnek meg **az intézményes feladatoknak**. Markánsan két szervezettípus különíthető el: a hierarchikus és a participatív szervezet. A *hierarchikus szervezet* olyan feladatok ellátására alkalmas, amelyekre az ismétlődő műveletek a jellemzők, és a feladatokkal kapcsolatos ismeretek, technológiák teljeskörűek. Az ilyen szervezetekben a döntéshozatal centralizált, a csúcson történnek a döntések, különálló részlegek specializált funkciókat látnak el, s a hatékonyság annál inkább nő, minél nagyobbra nő a szervezet. A *participatív (a tagok részvételén nyugvó) szervezet* olyan feladatok ellátására alkalmas, amelyek ötleteket, kreatív problémamegoldást igényelnek; a

feladatok megoldásával kapcsolatos ismeretek sosem teljeseek, így állandó visszajelzésre van szükség. A döntéshozatal decentralizált, kis létszámú teamek közös célért munkálkodnak. A szervezet méretének növekedésével a hatékonyság csökken, mert a kölcsönös függőségre épülő kapcsolatok szétesnek.

Ha megvizsgáljuk a pedagógiai munkát, az oktatás folyamatát, az iskolai osztály irányítását, akkor láthatjuk, hogy ez a tevékenység alkotó problémamegoldást igényel, az ismeretek köre sosem teljes, és csak korlátozott mértékben állnak rendelkezésre „kézenfekvő” megoldások. Nagyon valószínű, hogy az iskolapszichológusi munka jellegzetességét adó együttes problémamegoldásra épülő konzultatív tevékenység azoknak az intézményeknek a funkcionálásához illeszkedik a legjobban, melyekben megjelenik az igény, hogy a személyzet tagjai minél több kérdésben önálló döntést hozhassanak, s ahol folyamatos megújulást feltételező, problémamegoldó aktivitásnak tekintik az oktatómunkát. Az is elképzelhető azonban, hogy a pszichológus szakember működésének ideje alatt alakul át az intézmény működési módja a participatív modell irányába. *A participáció azonban nem teszi automatikusan fogékonyá a pedagógusokat a pszichológiai konzultációra. A konzultáció igényléséhez ezen túlmenően a pedagógus szakma olyan önmeghatározására van szükség, amely **nem tekinti** a pedagógus „gyengeségének, tudás és tapasztalat hiányának” a konzultációba történő bevonódást, nem a magányosan végzett szakmai tevékenységet tekinti legfőbb értéknek, hanem a munkaidő kötelező óraszámán belül teremt lehetőséget a páros vagy a team munka számára a diákokkal, szülőkkel megélt tapasztalatok feldolgozásához.*

Konzultáció⁵

A konzultáció (consultation) olyan szolgáltatás, amelyben a szülő vagy a pedagógus egy tagja annak érdekében kommunikál az iskolapszichológussal, hogy egy harmadik fél, a gyermek problémájára megoldást találjanak. *A szülő feltárja a pszichológus számára a gyermekével kapcsolatos gondokat vagy a tanár jelzi az iskolapszichológusnak az egyes gyerekekkel vagy az osztály irányításával kapcsolatos problémát, ezt követi a konzultációs folyamat, amelyben felméri és újraértelmezik az eseményeket. Majd a konzultációt követően, vagy a konzultációs folyamat részeként megtörténik a beavatkozás, melyet azonban nem a pszichológus végez, hanem a szülő illetve a tanár.*

A konzultáció az ökológiai-rendszerszemléletű beavatkozás egy kulcseleme, mert amikor a szülő vagy a pedagógus megfogalmazza, hogy baj van a gyerekekkel, akkor a

⁵ Farkas Erzsébet (2010) Vita az iskolapszichológiáról, in. Pszichoterápia, 114-115.o.

Szító Imre (2010) Probiotikus gondolatok egy lelki egészséget tápláló iskolapszichológia protokollhoz, in: Pszichoterápia, 118-119.o.

pszichológiai felmérés és értelmezés részévé válik az a társas rendszer is (család, osztály, szülői attitűd, pedagógiai viszonyulás) **továbbá a gyermek és a társas környezet interakciója is, amelynek eredményeként előállt a gyerek problematikus viselkedése.** A konzultáció a társas rendszer felnőtt tagjaira kíván hatni a gondolkodásmódjuk, felelősségük és szerepük átértelmezése révén, azt sugallva, hogy a szülő vagy a pedagógus attitűdjének változása serkentheti a gyermek viselkedésének változását vagy elfogadását.

Tanácsadás⁶

A tanácsadás (counseling) egyéni vagy csoportos formában végzett segítségnyújtás, melynek célja az egyén küzdőképességének javítása aktuális élethelyzetében jelentkező problémájával kapcsolatban. **A tanácsadás, mint együttgondolkodás** - és nem direkt tanács adása,- **az iskolapszichológus részéről számos kommunikációs készség hozzáértő alkalmazása révén valósul meg**, így pl.: odafigyelés (aktív hallgatás), alapvető empátia, tisztázás, haladó empátia, a kliens személyes tapasztalatának bevonása, konfrontáció, gondolati átstrukturálás, alternatívák adása. A tanácsadás értékesnek tekinti a klienssel történő egyszeri találkozást is, de tapasztalatok alapján kialakult gyakorlatra hagyatkozva rövididejű tanácsadásnak számít a 20-at meg nem haladó ülésszám.

Az alsó tagozatos gyerekekre irányuló tanácsadás tipikus célpontja az impulzivitás, az agresszivitás, a figyelemzavar és az iskolai teljesítményhez köthető szorongás. A nagyobbaknál a tanulási gondokon kívül a partnerkapcsolat problémái, a pályaválasztási kérdések, a szeretett családtagok elvesztését követő krízis, a szülőkkel kapcsolatos konfliktusok, az öngyilkossági készletések, depresszív tünetek jelentkezése során kerül kapcsolatba a serdülő és a pszichológus.

Ha a kliens súlyos krízishelyzetben van, melyet erőteljes érzelmi megnyilvánulások kísérnek- szorongás, dühkitörés, szomorúság, - cselekedetei öndestruktívák, impulzívák vagy erőszakosak, akkor az iskolapszichológus a tanácsadás szemléleti keretein belül **krízisintervenciót** alkalmaz. A társas kapcsolatok átalakítását célzó speciális tanácsadási forma a **konfliktuskezelés**, melyben az iskolapszichológus a konfliktusban álló felek között **közvetítésre** törekszik.

⁶ Bagdy Emőke (2009) Pszichoterápia, tanácsadás, szupervízió, coaching: azonosságok és különbségek, in: Tanácsadás és terápia szerk. Kulcsár Éva, Bp. ELTE Eötvös K. , 53-77.o.

Az iskolapszichológiai szolgáltatás ellátásának feltételei

Kit nevezünk iskolapszichológusnak?

Az iskolapszichológus olyan pszichológiai képzettséggel rendelkező szakember, aki szaktudományának ismereteit, a jogszabályok szerint érvényes képzőintézményekben szerzett képesítését és tapasztalat útján szerzett kompetenciáit, az iskola szervezeti keretei között, az iskola által felvetett problémákra alkalmazza úgy, hogy ezzel együtt szakmai autonómiáját érvényesíti.

Képesítési követelmények

Az iskolapszichológus állás betöltéséhez a munkavállalónak **legalább mesterfokú pszichológiai képesítéssel kell rendelkeznie**. Alapfokú (BA) szintű diplomával vagy pszichológus diploma hiányában nem tölthető be az iskolapszichológus állás. A mesterfokú diplománál magasabb képzettséggel még nem rendelkező, pályakezdő munkavállaló - törvényekben és rendeletekben meghatározott módon - 3 évig gyakornoki státuszban végezheti szakmai tevékenységét egy tapasztalattal rendelkező mentor irányításával. Ezen idő alatt el kell kezdenie valamelyik posztgraduális pszichológus szakképzés keretében a szakirányú diploma megszerzését. A munka jellegét tekintve kívánatos, hogy az iskolapszichológus **tanácsadó szakpszichológus** vagy **pedagógiai szakpszichológus** képzettséget szerezzen.

Heti munkaidő

Az iskolapszichológus munkaidejének jogszabályban rögzített kialakításához az iskolapszichológusok szakmai szervezetének – MPT Iskolapszichológiai Szekciójának – érdekegyeztető és érdekvédelmi tevékenységet szükséges ellátnia. Az érdekegyeztetés során a heti kötelező (kontakt, intézményben eltöltött) óraszám kialakításában két orientációs pontot szükséges figyelembe venni. Az egyetemi végzettséggel rendelkező és ilyen munkakörben foglalkoztatott pedagógusok heti munkaidejét és a nevelési tanácsadókban alkalmazott gyermekklinikai szakpszichológusok heti kötelező óraszámát szükséges egyszerre mérlegre tenni, amikor a teljes állású iskolapszichológusok heti kötelező óraszámának megállapítása

történik. Az iskolapszichológus szakmai munkájának lebecsülését jelenti, ha heti óraszám meghaladja a pedagógusok vagy gyermekklinikai pszichológusok óraszámának mértékét. Az iskolapszichológus heti kötelező óraszám nem lehet több, mint e két szakma éppen aktuális heti kötelező óraszám közül a kisebbik értéke. A heti kötelező 26 óra az igazgató alá rendelt iskolai alkalmazásokban szívósan tartja magát és egyben a megbecsülés hiányának a szimbóluma. Pillanatnyilag megfelelő kompromisszumnak látszik a heti 21 óra elrendelése, amely fölött számítandó az iskolapszichológiai team munkára fordított idő.

Munkabér

Az iskolapszichológus munkabére a közalkalmazotti bértábla szerint alakul, amíg az iskolapszichológia képviselői közalkalmazotti státuszban dolgoznak.

Hány iskola tartozhat egy iskolapszichológushoz, milyen tanulói létszámmal?

Az iskolapszichológus jelenlétének érzékelése az iskola szervezetében akkor lehetséges, ha hetente legalább 2 napot tölt el a szakember egy iskolában, de a két nap nem követheti közvetlenül egymást. A 300- 600 fő körüli iskolákban fél álláshely betöltésével az iskolapszichológus megfelelően érzékelhetővé teheti jelenlétét akkor, ha a szervezet is befogadónak bizonyul munkája iránt és az intézmény pedagógusai, vezetői az ő munkájának megszervezését rugalmas megoldásokkal támogatják. A 800 fő feletti iskolákban indokolt teljes állású iskolapszichológust alkalmazni. Olyan esetben, mint pl. a kistérségekben, ahol az iskolák tanulói létszáma igen alacsony, 100 fő alatt van, az iskolapszichológus heti 1 napon történő munkavégzése is felmerülhet, azonban az olyan területi elosztás lenne méltányos az ilyen körzetekben is, melynek során 3 iskolánál több nem tartozna egy utazó iskolapszichológushoz.

Tárgyi feltételek

Az iskolapszichológus munkája tárgyi feltételeket igényel.

- a) **Az iskolapszichológus szobája** -Szükség van egy olyan helyiségre, szobára az iskolában, amelyben az egyéni vagy csoportos pszichológiai tanácsadás és a konzultáció folyik. Jó, ha a szoba mérete olyan, hogy 6-8 fős kiscsoport

befogadására is alkalmas. A szobának zárhatónak kell lennie. Új iskolákat a jövőben úgy kell építeni, a jelenlegieket úgy kell átalakítani, hogy az épület több olyan kisebb helyiséget is tartalmazzon, amely iskolapszichológiai, fejlesztő pedagógiai, logopédiai stb. speciális szolgáltatás végzésére alkalmas.

- a) A nagytanárban, a folyosón vagy más nyilvános terekben történő rendszeres pszichológiai tanácsadás nem felel meg a klienssel ápoló személyes kapcsolat és bizalom fenntartásának.
- b) Az olyan helyiség alkalmatlan pszichológiai szolgáltatás végzéséhez, amely osztálytermi méretű vagy ahová kérés nélkül megnyithatók az idegenek. Célszerűtlen ha a szoba központi helyen, az igazgató iroda mellett van. Vizes, nedves alagsor alkalmatlan hely pszichológus szoba megnyitására.
- c) A helyiség nem lehet kitéve erős külső zajhatásoknak, melyek akadályozzák az intim beszélgetés tartalmának észlelését, - a szobában folyó beszélgetés sem szűrődhet át a folyosóra vagy más helyiségbe a falakon.
- d) A kliensen és a pszichológuson kívül a helyiségben nem lehet más jelen csak abban az esetben, ha a pszichológiai tanácsadás megvalósításához más személyek jelenléte is szükséges.
- e) A betegségmodellől távolodó, a prevencióra hangsúlyt helyező iskolapszichológiai munkavégzés számára nem megfelelő az iskolaorvos szobája, mert a nem specifikus hatások szintjén az orvosi szoba másfajta üzeneteket hordoz. – Iskolaigazgató, vezető helyettes vagy pedagóguscsoport szobájának használata szerepváltást idéz elő a kliensekben az iskolapszichológus tényleges szerepét illetően, akadályozza annak a hiedelemnek a kialakulását, hogy a pszichológus másfajta munkát végez, mint a pedagógus, s hogy a feltárt információk vonatkozásában titoktartásra kötelezett.
- f) A szoba másokkal történő megosztása csak az erőforrások szűkös volta miatt vetődhet fel, de ténylegesen nem kívánatos, mert a pszichológusnak úgy kell berendeznie a tárgyi kellékek tekintetében a szobáját, hogy az a gyermekkorú ill. serdülőkorú kliensek számára vonzó legyen és a személyes problémák feltárását facilitálja.

- g) Ha a közoktatási intézmény igényli az iskolapszichológus munkáját, de nem biztosít számára a fenti kritériumoknak megfelelő helyiséget, akkor lehetetlenné teszi a minőségi munkavégzést és azt, hogy a szakmai munka színvonala évről-évre gyarapodjon.

b) A szoba berendezésének fontosabb elemei

- a) 1 dohányzóasztal és 2 fotel, melyet gyermekek is tudnak használni. Ezek a bútorok az egyéni konzultációhoz és tanácsadáshoz szükségesek.
- b) Székek kiscsoportos foglalkozásokhoz.
- c) Nyitott polcok játékok elhelyezésére.
- d) Zárható szekrény, nagy értékű tesztek és a kliensek személyes anyagainak tárolásához.
- e) Üres parafatáblák falidíszek és a gyerekek rajzainak kifüggesztéséhez.
- f) Számítógép az adatfeldolgozáshoz és a diagnosztikus kiértékelő sablonok alkalmazásához, csoportos felmérések adatainak rögzítéséhez és feldolgozásához, - számítógéppel segített tanácsadás megvalósításához.
- g) Nagyobb intézményben jó, ha van helyi, intézményen belüli vezetékes telefonos elérhetőség, különösen akkor, ha a pedagógusok nem a nagytanárban, hanem ún. kistanárikban, munkacsoportokban különülnek el.
- h) A szoba berendezési tárgyait az iskola erőforrásaiból kell biztosítani, akkor is, ha az iskolapszichológust külső intézmény, - pedagógiai szakszolgálat, nevelési tanácsadó - alkalmazza.

c) Eszközök és anyagok

- a) Képességetesztek, intelligencia tesztek az iskolapszichológus megismerő tevékenységének lényeges eszközei. Ezek általában nagy értékűek, használatuk részben tanfolyami képzéshez kötött. A képességetesztek és más tesztek megvásárlását külső alkalmazás esetén a külső intézmény biztosítja, az iskolapszichológus közvetlen igazgatói alkalmazása esetén az iskolának kell lehetővé tennie a megvásárlását a szakmai munka elkezdésének első tanévében.

b) A munkát segítő további anyagok és eszközök:

1. Képesség- és személyiségfejlesztő játékok, szoftverek, adatrögzítést és feldolgozást segítő szoftverek.
2. Bábok
3. Gyurmák, agyag, festékek, filcek, ragasztók, színes papírok, léggömbök, poharak, naptár, papírsebkendő,
4. Évente 1000 lap géppapír rajzoláshoz, papír-ceruza tesztek sokszorosításához. Osztályfelmérésekhez az iskola ezen felül kell, hogy biztosítson géppapírt.
5. Fénymásolási lehetőség ill. közös printer használata.
6. Elektronikus adathordozók (CD-k, pendrive)
7. Szülők, munkatársak eléréséhez az iskola vezetékös telefonjainak díjmentes használta ill. az intézmény által erre a célra biztosított mobiltelefon használata a telefonálás díjának törlesztésével együtt.
8. Internetkapcsolattal rendelkező közös számítógép használata vagy számítógép a pszichológus szobában, adatfeldolgozáshoz ill. számítógéppel segített egyéni vagy csoportos tanácsadáshoz.
9. Az iskola más helyiségeinek pszichológiai csoportos tanácsadásra történő használata a pedagógusokkal kerül egyeztetésre.

Kikre terjed ki az iskolapszichológusi szolgáltatás ? Kik az iskolapszichológus kliensei?

Az iskolapszichológusi szolgáltatás kiterjed a közoktatási intézményben tanuló diákokra, a diákok szüleire, a pedagógusokra.

Az iskolapszichológus kliensei:

- a) a gyerekek/serdülő egyéni helyzetben
- b) központi problémát feldolgozó gyermekcsoport, serdülő csoport (*osztályfelmérések visszajelzése alcsoportokban, pályaválasztási csoport, kortárs segítők csoportja, tanulási és teljesítményproblémákkal küzdők csoportja, önismereti csoportok*)
- c) egy-egy iskolai osztály (*felmérések visszajelzése osztályokról, tematikus beszélgetések, pszichológiai ismeretterjesztés*)
- d) szülő egyéni helyzetben
- e) szülő pár, szülő csoport
- f) pedagógus, egyéni helyzetben
- g) pedagógus csoport (*osztálytermi kommunikációs és problémamegoldó kompetenciák fejlesztése, érzelmi intelligencia tréning*)
- h) vezető
- i) az intézmény szervezeti alcsoportjai (*alsó tagozatosok, felső tagozatosok, a tizedikes osztályok, az érettségiző osztályok, a kezdő osztályok*)
- j) a szervezet egésze (*teljes életkori spektrumot pásztázó reprezentatív felmérés iskolai osztályokban az értékorientáció, a társas kapcsolatok, az osztályklíma, a tanulási motiváció témakörökben és az eredmények összegzése tanulmányban, tájékoztató előadás tartása ezen témában,- részvétel iskolai drogprevenciós, szexuális felvilágosító vagy kortárs erőszakcsökkentő programban*)

A különböző iskolákban dolgozó iskolapszichológusok életkori tapasztalatuknak és szakmai képzettségüknek függvényében képesek ellátni a klienseknek ezt a széles körét. Bármelyik kliensréteg esetén (diák, szülő, tanár) egy kevés tapasztalattal rendelkező iskolapszichológus számára kedvezőbb, ha egyéni helyzetekben próbálja ki kompetenciáit először, ezután lép tovább a csoporttapasztalatok felé. Fiatalabb gyerekekkel megvalósított tanácsadás során általában könnyebb elsajátítani a szakmai készségek elemeit, mint

serdülőknél, diákok körében könnyebb a gyakorlás, mint felnőttek társaságában. Tanácsadási helyzetekben aktívan kommunikáló, játszó, rajzoló klienssel könnyebb a szakma elemi fogásait tanulni, mint a passzív vagy ellenálló kliensnél. A pszichológus speciális érdeklődése vagy több éves szakmai tapasztalata képes felülírni az előbbieken felvázolt algoritmust.

Az iskolapszichológus feladatai ⁷

Az iskolapszichológus általában a következő feladatokat látja el:

- 1) **Pszichológiai állapot- vagy státuszfelmérés**, (önaktualizáción nyugvó, erőforráskereső pszichológiai értékbecslés) - egyének és csoportok **erős oldalainak, pszichológiai erőforrásainak megismerése és a problémák azonosítása** egy-egy gyereknél ill. gyerekcsoportnál. Ennek során az iskolapszichológus tesztek, felmérő lapokat, kérdőíveket használ, a tanácsadási kommunikációs technikák alkalmazásával interjút készít (pl. első interjú), ezen kívül megfigyeléseket végez az osztályban vagy a klienssel való egyéni találkozások során. Mindezt azért teszi, hogy pszichológiai ismereteire építve azonosítsa azt a problémát vagy erőforrást, amellyel kapcsolatban a pedagógus, szülő, diák megkereste őt.
 - a. A státuszfelmérések eredményét az iskolapszichológus felhasználja a gyermek/serdülő fejlődésközpontú megértéséhez, **szóbeli vagy írásos pszichológiai vélemény készítéséhez**, pszichológiai fejlesztő program kidolgozásához vagy a pedagógussal, szülővel, társszakemberrel (esetmegbeszélő teamben) folytatott konzultációhoz.
 - b. Az iskolapszichológus egyéni vagy csoportos állapotfelmérő (erőforráskereső pszichológiai értékbecslő) és véleménykészítő tevékenysége nem azonos a klinikai pszichológia diagnosztikus és szakvéleményt készítő tevékenységével, mert mások az előfeltevései és a céljai. Az iskolapszichológus által kialakított szóbeli vagy írásos vélemény célja nem az, hogy valamilyen pszichopatológiai diagnosztikus kategóriával lássa el a gyermek viselkedését, hanem a vélemény a diákra vonatkozó pszichológiai tanácsadás folyamatához szükséges munkahipotéziseinek egy szegmensévé válik.
 - c. Különös gondossággal kell eljárnia a titoktartás biztosításával és a kliens érdekei védelmében, ha írásos véleménye az intézményi vagy nagyobb nyilvánosság elé kerül a kötelező információátadás miatt. Ennek során

⁷ Katona, N., Szító, I. (1990) Developmental Strategies in Hungarian School Psychology, in: School Psychology International, Vol. 11. 203-208. pp

KATONA, N. (2000) School Psychology Around the World and in Hungary. *Applied Psychology in Hungary*, 1999-2000 No. 1-2. 39-49. pp

véleményét megismerheti a nevelési tanácsadó pszichológusa, fejlesztő pedagógusa, a gyermek osztályfőnöke, a gyermekjóléti szolgálat munkatársa, a gyermekvédelmi felelős és az iskola vezetője, a válófélben lévő szülő ügyvédje.

- d. **Amennyiben az iskolapszichológus úgy véli, hogy az általa összegyűjtött információk a gyerekről a patológia gyanúját is felvetik, akkor külső vizsgálatot** – nevelési tanácsadóban gyermekklinikus, gyermekpszichiátriai vizsgálatot, szakértői bizottsághoz küldést - **javasol** a szülőnek, a pedagógusnak vagy az iskola vezetőjének. Ennek előfeltétele, hogy a gyermek és serdülő pszichopatológia kategóriáit, a jellemző tünetegyütteseket és kórokokat ismerje.
- e. **Az iskolapszichológusnak nyitottnak kell lennie még a legnagyobb problémák esetén is a gyermek/serdülő tehetségének** (erős oldalainak továbbá kortársaihoz viszonyított kiemelkedő képességeinek) **felismerésére** és gyakorlatot kell szereznie a tehetségterületek pontos azonosításában.
- f. A szakmai autonómia részét képezi, hogy bizonyos klienseknél a pszichológus csak kvalitatív eljárásokat használ, pl. kötetlen interjút, nem strukturált megfigyelést. Más esetben tesztek, kérdőíveket, strukturált megfigyelést alkalmaz, - ez utóbbi különösen fontos az ökológiai szempontú környezeti feltérképezéshez. Mindkét megközelítés lényeges hozzájárulást nyújt a megismeréshez és **leszűkítené az iskolapszichológus kompetenciáit, ha a nevelési tanácsadóban alkalmazott iskolapszichológus a kvalitatív eljárások klinikai szemléletű preferenciája miatt a kvantitatív eljárásokat elutasítaná, az iskolában közvetlenül alkalmazott pszichológus pedig a kvalitatív eljárásokat mellőzné.**

- 2) **Egyéni és csoportos tanácsadás (counseling)⁸** - Szakmai ambícióinak és az iskola igényeinek megfelelően az iskolapszichológus többféle problémafókusszal közvetlen pszichológiai tanácsadást folytathat a gyerekekkel, serdülőkkel.

⁸ amerikai nyelvhasználat szerint counseling, brit angolsággal counselling
Geldard, K. – Geldard, D. (1999) Counselling Adolescents, SAGE, London

- a. **Krízistanácsadást** nyújthat azon gyerekek, serdülők számára, akik stresszt okozó életesemények, családi hatások vagy az iskolai beilleszkedési nehézségek következtében átmeneti szituatív viselkedési zavarral küzdenek. –
- b. Korábban foglalkoztunk már azzal, hogy az alsó tagozatos gyerekekre irányuló **egyéni tanácsadás tipikus célpontja** a tanúláshoz szükséges képességek megítélése, elfogadása, fejlesztése továbbá az impulzivitás, az agresszivitás, a figyelemzavar és az iskolai teljesítményhez köthető szorongás. A nagyobbaknál a tanulási gondokon kívül a partnerkapcsolat problémái, a pályaválasztási kérdések, a szeretett családtagok elvesztését követő krízis, a szülőkkel kapcsolatos konfliktusok, az öngyilkossági készletések, depresszív tünetek jelentkezése során kerül kapcsolatba a serdülő és a pszichológus.
- c. Az olyan klienseket, akik speciális pszichoterápiát igényelnek, a nevelési tanácsadó szakembereihez küldi vagy a magánpraxist folytató terapeuták gondozására bízza. – A külső pszichoterápiára küldés azonban mindig gondos mérlegelés után kell, hogy történjen, különösen akkor, ha az iskolapszichológus már több éves szakmai tapasztalattal vagy akkreditált képzés során elsajátított érvényes pszichoterápiás képzettséggel is rendelkezik és a kliens ragaszkodik a vele fenntartott kapcsolat folytatásához. Az „érzelmi ragaszkodást”, mint nem specifikus terápiás hatást kell figyelembe venni. Ezzel együtt ajánlatos, - nem kötelező, - az így felvállalt esetet legalább egyszer az iskolapszichológiai team elé vinni vagy az érzelmi ragaszkodás eredetét és irányát szupervízióban „átvilágítani”.
- d. Az iskolapszichológus **önismereti és** speciális problémákat feldolgozó, **problémaközpontú csoportokat** szervezhet olyan diákoknak, akik tanulási nehézséggel küzdenek, az identitáskeresés speciális kérdéseire keresnek válaszokat. Csoportokat szervezhet a pszichológus egyéni képzettségétől függően a teljesítmény- és társas szorongás csökkentésére, az önismeret alakítására, a személyes jóllét ill. a társas készségek, az érzelmi intelligencia fejlesztésére, a pályaválasztási és életpályaépítési készségek alakítására.

3) **Konzultáció a pedagógusokkal és a szülőkkel (consulting)**

A konzultáció keretében az iskolapszichológus szakmai tanácsadóként működik közre

és a közvetlen beavatkozást a pedagógus hajtja végre, ami paradox módon néha azt jelenti, hogy a pedagógus „nem cselekszik valamit, nem avatkozik be”. Az önreflektív beszélgetések eredményeként ugyanis arra az álláspontra juthatnak mindketten, hogy szükséges lenne felhagyni néhány sikertelen pedagógiai reagálással a tanár-diák kapcsolatban, az értékelő kommunikációban vagy a fegyelmezésben. Az önreflexió hangsúlyú megközelítés azonban nem elégséges a konzultáció hatékonyságához, hanem cselekvésorientált attitűd-és készségfejlődésre is összpontosítania kell.

- a. **A pedagógussal folytatott szakmai konzultáció abban különbözik a tanácsadástól, hogy egy harmadik személyre irányul és nem törekszik a konzultáns személyes élményeire vonatkozó önfeltárás kizárólagos elmélyítésére, hanem az autonóm, célokat kitűző személy szakmai tapasztalati sémáinak, értékeinek, hiedelmeinek megértésével és átkeretezésével foglalkozik.**
 - b. A konzultációs kapcsolat a kölcsönös bizalom légkörében alakítható ki, a pedagógus részéről önkéntes részvételt feltételez, nincs alá-fölérendeltségi viszony a pedagógus és a pszichológus között. Bizonyos értelemben közösen vállalnak felelősséget a gyerekért vagy gyerekcsoportért, s együttesen törekcsenek a probléma megoldására.
 - c. Az iskolapszichológus az iskola vezetőivel és a szülőkkel is folytathat konzultációt, amennyiben ezt a felek igénylik. Az iskola vezetőivel folytatott konzultáció profilja megfelel a pedagógus konzultáció jellemzőinek, - kivéve az alá-fölérendeltség mozzanatát, ha a pszichológus iskolai alkalmazásban áll - míg a szülőkkel megvalósított konzultáció közelíthet a tanácsadáshoz, amennyiben a szülő gyermekének gondozásával összefüggésben nyitottságot mutat az önfeltárásra is.
 - d. A pedagógusok csoportja számára vezetett tréningek és esetmegbeszélő csoportok a csoportos konzultációnak felelnek meg.
- 4) **Képzés.** A pedagógusok és szülők számára tartott pszichológiai ismeretterjesztő előadások vagy az iskolai osztályok reprezentatív mintáján végzett felmérések után készített írásos elemző tanulmányok, azok összefoglaló előadása a tantestület számára a pszichológiai képzés különféle változatait testesítik meg.

- 5) **Szervezetfejlesztést** célzó programokban részvétel. Az iskolapszichológus képzettsége alapján részt vehet a különféle korosztályok számára szervezett drogprevenációs, érzelmi intelligencia fejlesztő, tehetségkutató és fejlesztő valamint erőszakcsökkentő programokban. A szervezeti minőségbiztosításhoz kapcsolódva oktatási-nevelési programok hatásvizsgálatát végezheti el az iskolapszichológus, melynek révén pszichológiai ismereteire épülő értékelést nyújthat a programról.

Ezek a feladatok egy-egy iskolapszichológus működésében több hónap vagy több év során bontakoznak ki és így alakulnak ki tartós arányaik is az iskola igényeinek és az egyéni ambícióknak megfelelően.

Az iskolapszichológus munkájának szakmai ellenőrzése

Az iskolapszichológus, munkájának szakmai tartalma - mint ahogy ez más pszichológus szakember munkavégzése esetén is így van, – direkt módszerekkel nem ellenőrizhető, ugyanakkor szükség van a minőségi munkavégzés érdekében e tevékenység kontrolljára és segítségére. A direkt ellenőrzési és segítségnyújtási módszerek elkerülése azt jelenti, hogy az egyéni tanácsadás vagy konzultáció alkalmával, de a csoportülések során sem fogadható el, hogy intézményvezető vagy annak megbízottja az ülésen ellenőrzés céljából részt vegyen. Bármilyen pszichológiai csoportülésen csak akkor lehet jelen egy segítőt, ha a tanácsadó csoportot vezető pszichológus erre felkéri.

Az iskola vezetője – akár munkáltatója az iskolapszichológusnak, akár nem - azt jogosult ellenőrizni, hogy az iskolapszichológus a heti munkaidejét a megadott ügyeleti rend szerint eltöltötte –e az iskolában. Tartalmi irányítást nem végezhet a pszichológus munkája fölött, de arra jogosult, hogy évente általános összefoglaló jelentést kérjen az iskolapszichológus munkájáról. Az összefoglaló attól lesz általános, hogy a beszámolót készítő pszichológus problémátípusokba sorolja az eseteket, évfolyamonként, esetleg osztályonként készít statisztikát a pszichológusnál megforduló gyermeklétszámról, az egyéni és csoportfoglalkozások arányáról, a szülői, pedagógusi, társszakemberi és vezetői ill. team konzultációk gyakoriságáról. Az iskola vezetőjének készített összefoglaló mellőzi a kliensek nevének, monogramjának, megnevezését a diákok, a szülők vagy pedagógusok vonatkozásában egyaránt. Az iskolai osztályok szintjén elfogadható a kliens, - mint csoport, de nem mint egyén - azonosítása, tehát az 1.b, 5.a stb. elnevezés szerepelhet osztályfelmérés vagy osztályban tartott csoportos tanácsadás esetén. A felmérés eredményének vagy a csoportfolyamatn alakulásának részletes közlése azonban a titoktartás következtében teljesen elkerülendő. Tematikus csoport esetén a csoport formális programja, tervezete közreadható.

Az iskolapszichológus munkáját, annak tartalmát nem pszichológus végzettségű személy nem ellenőrizheti közvetett módszerekkel sem és nem is adhat programot a pszichológusnak tekintetben, hogy kikkel köteles foglalkoznia. (gyermekvédelmi felelős, fejlesztő pedagógus, iskolai munkaközösség vezető, az iskola vezetői) ugyanakkor az iskola pedagógus alkalmazottai és vezetői megkeresésükkel javaslatot tehetnek arra, hogy a

pszichológus a gyerekekről/serdülőkötől történő gondoskodás tekintetében milyen prioritásokat vegyen figyelembe. A megfelelő együttműködés és a bizalom ápolása érdekében ezeket a javaslatokat az iskolapszichológusnak mérlegelnie kell és lehetőség szerint munkájának szervezésekor figyelembe is kell vennie. Mindvégig érvényesítenie kell ennek során is szakmai autonómiáját és támaszkodnia kell ezen döntések során a Szakmai Protokoll, a munkaköri leírás valamint a Szakmai Etikai Kódex által meghatározott irányelvekre.

Az indirekt ellenőrzési és segítési módoknak legalább négy formája ismeretes:
1. szupervízió 2. esetösszefoglalók készítése 3. szakmai team 4. szakmai konzultáció

Az iskolapszichológus munkaköri leírása ⁹

Munkáltató:

Joggyakorló:

Iskolai végzettség:

A munkavégzés helye:

Heti munkaidő: 40 óra, ebből: kötelező /.../, egyéb / team /

Feladata, alapvető célja, hogy szaktudásával az iskola oktató-nevelő munkáját segítse, hatékonyságát növelje. Pszichológiai ellátás biztosítása gyermekek, szülők, pedagógusok számára, és szükség esetén egyéb szakemberek bevonása.

Szakmai tevékenységek:

- Prevenciók szűrésekben való részvétel
- Tanulási nehézségek azonosítása a fejlesztő pedagógussal együttműködve
- Beilleszkedési és magatartási zavarok feltárása, elemzése
- Konzultációs lehetőség biztosítása gyermekek, szülők és pedagógusok számára.
- Esetmegbeszélési lehetőség biztosítása a fejlesztő pedagógusok, s a gyermekeket tanítók számára.
- Személyiség és készségfejlesztő tréningek tartása gyermekcsoportokban.
- A nevelés-oktatás hatásainak vizsgálata közösségek viszonyrendszerében és az egyének szintjén pszichometriai eszközökkel. (pl. osztályklíma vizsgálat)
- Intézményekkel és más szakemberekkel való kapcsolattartás az esetek függvényében.
- Pályaválasztási tanácsadás
- Közreműködés tehetséges gyermekek azonosításában, - személyes fejlődésük elősegítésében
- Prevenció és szemléletformálás céljából előadások tartása nevelési, vagy szülői értekezleteken, ill. tematikus csoport formájában.
- Részvétel mentálhigiénés feladatok ellátásában

⁹ A munkaköri leírás egy minta a nevelési tanácsdó keretében alkalmazott iskolapszichológus számára

Az iskolapszichológusok nem mindegyike lát el azonos szakmai tevékenységeket, sokban eltérhet feladatrendszerük. Az iskolapszichológus munkájában a fenti szakmai tevékenységek az iskolák egyediségének megfelelően különböző arányban vannak jelen.¹⁰

Adminisztrációs feladatai:

- Szakmai munkáját dokumentálja / forgalmi napló, munkanapló, nyilvántartási tasak /
- Félévenként esetösszefoglalót készít.
- Jelenléti ív vezetése

Egyéb feladatai:

- Statisztika összeállításához szükséges pontos adatszolgáltatás az adminisztrációban résztvevő munkatársak részére.
- A szünidei folyamatos nyitva tartás érdekében ügyeletet ad.
- Pontos személyi és szobai leltárkészítés.
- A munkavégzéshez használt tárgyak és felszerelések beszerzésében való részvétel, illetve állapotuk figyelemmel kísérése.

A dolgozó elláthat a felsoroltakon kívül egyéb feladatokat is konkrét megállapodás alapján.

Munkavégzése során kötelezően alkalmazza és betartja:

- Az intézmény minőségirányítási rendszerének elvárásait
- A Szervezeti és Működési Szabályzatot
- A tevékenységére vonatkozó folyamatszabályozásokat
- Titoktartást

Felelősségi kör:

- Személyesen felelős a rábízott gyermekek testi, érzelmi és morális épségéért
- A szakmai etikai normák betartásáért

Felelősségre vonható:

¹⁰ Pszichológus az iskolában, iskolapszichológus (1989) Művelődési Minisztérium Köznevelési és Pedagógus Továbbképzési Önálló Osztálya, i.m.7.o.

- Az SZMSZ-ben és a MIP –ben (minőségirányítási program) foglaltak be nem tartása miatt
- Munkaköri feladatainak elmulasztásáért, vagy a határidők be nem tartásáért

Az iskolapszichológus napi tevékenységének leírására szolgáló kategóriák (melyek kódszámmal láthatók el)

- a) megfigyelés osztályban vagy más iskolai helyzetben
- b) osztályfelmérés végzése
- c) pszichológiai konzultáció pedagógussal
- d) pszichológiai konzultáció pedagógus csoporttal v. iskolai vezetővel
- e) konzultáció speciális szakemberrel (terapeuta, pszichiáter, másik pszich., fejlesztő ped.)
- f) egyéni pszichológiai tanácsadás gyermeknek, serdülőnek
- g) osztályfelmérés visszajelzése egyéni helyzetben vagy kiscsoportban
- h) csoportos pszichológiai tanácsadás gyermeknek, serdülőnek
- i) egyéni pszichológiai tanácsadás szülőnek
- j) csoportos pszichológiai tanácsadás szülőknak
- k) pszichológiai továbbképző csoport pedagógusoknak
- l) pszichológiai képzés szülőcsoportnak
- m) oktatás gyerekek/serdülők számára (szakkör, fakultáció, of. órán beszélgetés)

Az iskolapszichológus jogai és kötelességei az iskolában

Minden iskola pedagógiai programjába javasolt szöveg, amelyik iskolapszichológust alkalmaz. A szöveg elhelyezésére

Intézményünkben iskolapszichológus működik. Tevékenységével az oktató-nevelőmunkát segíti.

Az intézményben működő iskolapszichológusnak joga van ahhoz, hogy...

- önálló helyiséggel és a munkai igényeknek megfelelő bútorzattal, anyagokkal, a minőségi munkavégzéshez szükséges eszközökkel rendelkezzen
- elláthassa a munkaköri leírásában rögzített feladatait, ezen belül
 - o konzultációt kezdeményezzen a pedagógussal, szülővel
 - o pszichológiai tanácsadást nyújtson egyéni helyzetben gyermeknek/serdülőnek vagy gyermek-/serdülőcsoportnak
 - o tanulást és közösségfejlesztést segítő felméréseket végezzen az iskolai osztályokban
 - o a gyermek fejlődését segítő egyéni képességvizsgálatokat és a személyes erőforrásait feltáró személyiségvizsgálatokat végezzen, melyekkel a gyermek jobb megismerését és a pedagógiai munka differenciálását segíti elő
- tanítási óra, pedagógiai foglalkozás időpontjában, azzal párhuzamosan, a pedagógussal egyeztetve, egyéni (nem csoportos) pszichológiai tanácsadás érdekében, saját szobájában fogadjon gyermeket, melynek során a gyermek távolmaradása a tanítási órától engedélyezett és nem von maga után szankciókat.

Az intézményben működő iskolapszichológusnak kötelessége ...

- figyelembe venni munkavégzése során, hogy szolgáltatásai nyújtása alkalmával a gyermekek jogai és az őket gondozó szülők, pedagógusok jogai ne sérüljenek, tartsa szem előtt, hogy munkája alapvetően a bizalmon alapul
- a pszichológusok Szakmai Etikai Kódexe (SZEK) alapján szervezni munkáját különösképpen az információk megosztásának és a titoktartásnak a kérdéseit
- munkájának megvalósításában támaszkodjon az Iskolapszichológia Szakmai Protokolljára (ISZP) útmutatásaira és a munkaköri leírásában foglaltakra

Az iskolapszichológiai megismerés eljárásainak és eszközeinek protokollja

Megfigyelés

a) Megfigyelés osztálytermi környezetben, folyosón, udvaron

Az ökológiai szemlélet alapján a gyermek viselkedésére úgy tekintünk, hogy az a genetikai adottságokon és a begyakorolt szokásokon túl társas interakciók eredménye. A családi társas interakciók mások lehetnek egy adott gyermekkel, mint amilyeneknek részese az osztályteremben vagy az udvaron és mindkét helyszínen különböző interakciós mintázat befogadója és kezdeményezője lehet, mint amilyen mintázatot megjelenít egy harmadik helyszínen, a vele foglalkozó pszichológus szobájában. Pl. a figyelemzavaros gyerekek egy része csak csoportban figyelemzavaros, a pszichológus szobájában egyéni feladathelyzetekben nem. Sok problematikus gyereknél nincs vagy nagyon alacsony a viselkedéses konzisztencia a különféle szituációk között. A pszichológiai megismeréshez kapcsolódó gondolkodásmód gyakran magán hordozza a hétköznapi emberismeret attribúciós torzításait. Ennek leggyakoribb formája az alapvető attribúciós hiba, melynek során egy helyzetben tapasztalt viselkedést a megfigyelt személy belső tulajdonságaként értelmezzük és a környezeti hatásokat mellőzzük. A pedagógus szerint a tanácsadásra küldött gyermek az órán figyelmetlen vagy agresszív, a pszichológus szerint,- annak alapján, amit a szobában tapasztal, - a gyerek nyugodt, érdeklődő, tisztelettudó. Ezek a tulajdonságok belső attribúciók. („Azért nem erőszakos, mert tisztelettudó.” „Azért kezelhetetlen eset pedagógiai módszerekkel, mert erőszakos.”) A belső oki tulajdonítások a személyiség megismerésének tekintik azt a tévedést, hogy mellőzik a kölcsönhatás szempontját, miszerint a gyerek figyelmetlensége, erőszakossága azért jelenik meg az osztálytermi környezetben, mert a rá eső felnőtt figyelem mennyisége sokkal kevesebb, mint a családban vagy a pszichológus szobájában. (alapvető attribúciós hiba) A mellőzött, frusztrált én viselkedéses következményeit tapasztalhatjuk úgy, mint figyelmetlenség vagy agresszivitás. Kérdés, hogy egy nagy létszámú osztályban tudunk-e kezdeni valamit a gyermekre irányuló figyelem mennyiségnek növelésével? Azt is lehet rá mondani, hogy „nárcisztikus”, de azt is, hogy

korához képest **éretlen**, mert nem rendelkezik az önjutalmazás késleltetéséhez szükséges önkontroll funkciókkal. A nárcisztikus elnevezés patológiai jellegű fogalom, az éretlenség fejlődésre/fejletlenségre utaló fogalom. Az éretlenség és az önkontroll funkciók szerinti értelmezés már „jó attribúció”, mert képes összekapcsolni és magyarázni a különböző társas környezetekben eltérő módon reagáló gyermek viselkedésének motívumait.

A pszichológiai megfigyelés nem hospitálás, mert ez utóbbi célja az, hogy tapasztalatot szerezzen a megfigyelő a pedagógus óravezetéséről és tanuljon belőle, uis. pályakezdő lévén a pedagógus mesterséget egyre jobb színvonalon szeretné elsajátítani. Ha a pszichológus a pedagógus viselkedését figyeli meg, akkor azért különbözik tevékenysége a hospitálástól, mert a megfigyelés eredményét a pedagógussal folytatott szakmai konzultációban kamatoztatja.

Ha az iskolapszichológus megfigyelést kíván végezni az osztályban, akkor ehhez az órát tartó pedagógus engedélyére van szüksége, szülői engedélyre nem, mert az osztálytermi (folyosói és udvari) megfigyelés nem minősül egyéni tanácsadásnak vagy intrapszichikus jellemzőket feltáró állapotfelmérésnek. A pszichológus osztályteremben tartózkodása megfigyelés céljából a pedagógus territóriumát érinti. Nem korlátozható az iskolapszichológus abban, hogy a megfigyelés alkalmával órán, szünetben, udvaron megszólítson gyerekeket és beszélgessen velük, mert ezek természetes hétköznapi interakciók.

A megfigyelések fajtái:

Közvetlen megfigyelés esetén az iskolapszichológus jelen van a megfigyelték körében úgy, hogy látja, hallja őket és ők látják, hallják őt. Közvetlen megfigyelés esetén a pszichológus megjelenése olyan változást hozhat létre a megfigyelt csoport vagy egyén viselkedésében, amely torzíthatja a megfigyelés eredményét. A torzítás felismerésére és csökkentésére megfelelő eljárásokat kell alkalmaznia.

Ha közvetlen megfigyelést kötetlen formában alkalmaz egy pszichológus, tisztában kell lennie azzal, hogy rejtett előfeltevései alapján vesz észre vagy mellőz különféle jelenségeket. Fontos, hogy megfelelő önreflexiós készséggel rendelkezzen az előfeltevéseinek utólagos megismerésére.

Ha a közvetlen megfigyelést kötött formában végzi a pszichológus, akkor előre rögzített szempontrendszer alapján figyeli meg a történéseket. Előzetes szempontja lehet arról, hogy pl. a fizikai és a verbális agresszió milyen fajtáinak előfordulását kívánja

feljegyezni. Rögzíti az időtartamot, osztályozza a viselkedéseket intenzitás szerint, előre kategorizálja, hogy kortárssal vagy felnőttel szemben nyilvánult-e meg az agresszió. Rögzíti, hogy tanítási órán, folyosón, udvari játéknál, párban vagy csoportban jelenik meg a megfigyelt viselkedés? - A kötött megfigyelés előnye, hogy általa a szakember pontos, mérhető, statisztikailag feldolgozható adatokat nyer. Hátránya, hogy a természetes élethelyzet bonyolultsága miatt a valóság egy része kiesik a megfigyelés hatóköréből.

Mindenfajta közvetlen megfigyelés eredménye torzulhat amiatt, mert a megfigyelő „puszta jelenléte” következtében a gyerekek jó benyomást kívánnak kelteni a megfigyelőben.. Azt feltételezik, hogy dicsérni vagy kritizálni fogja őket úgy, ahogy ezt más személyek teszik velük. Ha pontosan elmondja, mit kíván megfigyelni, néhányan nem spontán módon, hanem a benyomáskeltés tendenciái szerint, a kinyilvánított elvárásnak megfelelően fognak viselkedni, mások pedig azzal ellentétesen.

Ha az iskolapszichológus az osztályteremben megfigyelés céljából látogatást tesz, arról a gyerekek számára olyan fogalmakban kell beszélnie, amelyek eleget tesznek a hitelességnek, de nem közlik egyértelműen a jelenlét célját. Ha célzottan valamelyik gyerek viselkedését figyeli meg a pszichológus, akkor el kell kerülnie, hogy ezt nyíltan hangoztassa a jó benyomáskeltés és a stigmatizáció kiküszöbölése érdekében. Ugyanezt kérje az osztályban tanító pedagógusoktól is. Közvetlen egyénre vonatkozó megfigyelést az osztályban a gyermek 10 éves koráig, 4. osztály végéig célszerű végezni. Egy egész osztályra kiterjedő megfigyelést bármilyen életkorú tanulócsoportban lehet végezni.

Serdülő- és ifjúkorúak az iskolapszichológus közvetlen megfigyelő tevékenysége esetén kérdéseket tesznek fel arra vonatkozóan, kik tudhatják meg a megfigyelés eredményeit. Ezekre a kérdésekre a pszichológusnak választ kell adnia és a titoktartási kötelezettséget kell szem előtt tartania. Ha azonban tudja, hogy jelenléte az osztályban egy aktuális krízishelyzet miatt az iskola vezetője által elvárt, akkor érdeklődés esetén, - de csak akkor - nem hallgathatja el, hogy az osztályban végzett megfigyeléseiről beszélgetni fog az iskola vezetőivel.

Bármilyen életkorú diákcsoport esetén a hang és képfelvételek készítése, azok tárolása és felhasználása külön szabályozást igényel.

A benyomáskeltés ellen úgy lehet védekezni, hogy nem alkalmaz a megfigyelő hatalmi kényszerítő eszközöket, többször jelenik meg vagy hosszabb időt tölt el a megfigyelték körében, melynek során szerepe tisztázódik és lecsökkennek a benyomáskeltési

tendenciák vagy ellenállások. A pszichológus megfigyelő a szakmai etikai követelmények alapján titoktartással kell, hogy éljen a megfigyelt információkkal kapcsolatban – illetve elmondja a megfigyeltnek, ha megkérdezik efelől, hogy milyen jellegű tájékoztatási kötelezettsége van szülők, pedagógusok és az intézmény vezetője számára

- b) **Közvetett megfigyelés** (rejtett kamerázás, magnófelvétel készítése) alkalmazása **a pszichológus személyébe vetett bizalom szempontjából ártalmas.**

Közvetett megfigyelés alkalmazása iskolai környezetben, pl. rejtett kamera vagy kamerás megfigyelés bevezetése a szabályszegés csökkentése céljából, ez az iskolavezetés kompetencia területére tartozik. A pszichológiai tevékenység összekapcsolódása ezzel a jelenséggel aláássa az alapvető bizalmat a leendő klienseivel szemben. A közvetett megfigyelés lényege ugyanis, hogy a megfigyelt nem tudnak arról, hogy éppen titkos felvétel készül róluk. Nem lehet egyszerre jelen lenni az iskolában módszertani bravúrokkal dolgozó kutatóként és bizalmas kapcsolatokat építő, problémákat meghallgató pszichológusként.

Kérdőívek, interjúk

a) Pszichológiai kérdőívek felvétele osztályban

A pszichológiai kérdőívek nyitott vagy zárt kérdéseket tartalmaznak és különösen a zárt kérdésekből állók csak egy-egy pszichológiai területet térképeznek fel. Ezeknél az eljárásoknál a válaszadás során az egyén önmegfigyelésének pontosságára építünk és feltételezzük, hogy árnyalt fogalomrendszerben képes jellemezni gondolatait, érzelmeit és viselkedését.

Írásbeli kérdőívek kitöltésének kezdete az éntudatosságra vonatkozó pszichológiai kutatások alapján a 9 éves kor. A felnőtt által feltett, konkrét szituációkat tartalmazó kérdésekre rajzban a 7-8 éves gyerekek is képesek válaszolni. Egy további szempont, hogy a gyerekkorban és felnőtt korban is nagy egyéni különbségek vannak tekintetben, mennyire magas valakinek az éntudatossága, amikor cselekszik, érez, gondolkodik. Ennek következtében hasonló életkorú emberek között nagy különbségek vannak az önismeret mértékében, ez pedig befolyásolja a kérdőív kitöltésének eredményét. Megjelenik a jó

benyomás keltésre törekvés vagy a környezet elvárásaival össze nem illő viselkedések elrejtésének szándéka a kérdőívekre adott válaszok esetében is.

. A kérdőívek e torzító hatások ellenére is hasznos eszközök az egyén attitűdjének, gondolkodásmódjának megismerésében, mert olyan információkat szolgáltatnak, amit a mások által történő megfigyelés csak kiegészít.

b) Név nélkül kitöltött kérdőívek

Név nélkül, jeligésen különösebb megkötöttség nélkül alkalmazhatók kérdőíves vizsgálatok az iskolai osztályokban. A felmérést az osztályfőnök szóbeli hozzájárulása nélkül nem készítheti el a pszichológus. Meg kell állapodniuk arról is, hogy közvetlenül a pszichológus veszi fel a kérdőívet az osztállyal vagy megfelelő előkészítés után a pedagógus. Ilyenkor a pedagógusnak tájékoztatást kell adnia arról a diákoknak, hogy ez egy pszichológiai kérdőív és mondania kell néhány szót a felvétel céljáról. A felmérés eredményéről osztályprofil, osztályjellemezést készít a pszichológus annak alapján, hogy valamilyen létező vagy általa kialakított sztenderdhez viszonyítja az eredményeket. Az írásban összefoglalt osztályjellemezést csak az osztályfőnök kaphatja meg és ő adhat tovább információkat a többi szaktanárnak vagy az iskola vezetőinek. Az iskolapszichológus nem engedheti meg, hogy az of. számára mellőzze a visszajelzést és arra is találniuk kell nyelvezetet, mit mondjon erről az osztályfőnök az osztálynak.

Ha felmérések készülnek az osztályokban minimális visszajelzések nélkül, akkor a deperszonalizációs hatás miatt a diákokban ellenállás alakul ki a kérdőívek felvételével szemben. Ezt az elszemélytelenítő érzést kelti, ha az iskolában sok olyan hallgató jelenik meg, aki évfolyamdolgozatot vagy szakdolgozatot készít, akik nincsenek felkészülve arra, hogy visszajelzést adjanak vizsgálódásaik eredményéről. A diákok számukra csak eszközök a félévük sikeres befejezéséhez. Az iskolapszichológusnak az ilyen helyzetekről véleményt kell nyilvánítania az iskola vagy osztály életét közvetlenül befolyásoló felmérések iránti motiváció fenntartása érdekében.

Név nélküli, jeligésen kitölthető kérdőívek az alábbi területeket ölelik fel:

- iskolai szorongás kérdőív
- iskolai stressz

- osztályklíma
- iskolai ill. tanulási motiváció

A jelige ráírása a kérdőívre lehetővé teszi, hogy utólagos érdeklődés esetén a pszichológus egyéni helyzetben önismereti tanácsadást folytathasson a diákkal.

Név nélkül, jelige nélkül töltendő ki:

- kortárs erőszak (bully) kérdőív
- tudatmódosító szerek használatára vonatkozó kérdéssor

Az iskolapszichológus számára nem tartozhatnak a kérdőíves vizsgálódás kategóriájába még névtelenül sem a következő témák: a családi problémák részletező feltárása, mint pl. válás, betegségek, az anyagi helyzet romlása illetve a jó vagy rossz anyagi helyzet konkrét értékei vagy a gyermekbántalmazás iránti érdeklődés. Sajnos tapasztalható, hogy az ilyenfajta – érzelmileg kritikus témákról is kérdőívekkel próbálnak szakmánk képviselői információt szerezni. Az iskolában dolgozó pszichológusnak a kliensek iránti bizalom fenntartása érdekében arra kell szorítkoznia, hogy az egyéni önfeltárás tempójának türelmes kivárására hagyatkozva egyéni, esetleg csoportos tanácsadás formájában ismerje meg az ilyen típusú jellemzőket vagy történéseket.

c) Névvvel kitöltött kérdőívek az osztályban

Kérdőívek névvvel történő kitöltése esetén úgy kell eljárni, hogy a szülők számára szóban szülői értekezleten vagy írásban az ellenőrzőbe történő bejegyzéssel tájékoztatást kell adni legalább két héttel az osztályfelmérés lebonyolítása előtt. Tájékoztatásról és nem engedély kéréséről van szó.

Az írásos engedélykérés gyakorlata a személyiségjogok védelmére épülve azoknál a pszichológus szakmánál alakult ki, amelyek patológiára utaló diagnosztikus címkeket hivatottak használni (klinikai gyermekpszichológia, forenzikus pszichológia,) és az elkészített szakvéleménnyel az egyént egész életére kiható minősítéssel illetik. Ahogyan a prevenció nem azonos a gyógyítással, ugyanúgy nem kezelhető azonos tilalmi rendszerben a szülői hozzájárulás kérése az iskolapszichológus munkájában, mert a fejlődésre, kibontakozásra, nevelésre irányuló vizsgálatoknak más a célja, mint a klinikai és a forenzikus pszichológia vizsgálatoké.

Az osztályban tervezett felmérésben való részvételt gyermeke nevében elutasíthatja a szülő és ezt az iskolapszichológusnak tudomásul kell vennie. A kérdőíves felmérések általános célja az egyéni tanulási teljesítmény akadályainak ill a diák iskolai közérzetének, társas kapcsolatainak jobb megismerése, megértése, önismereti tanácsadás és támogatás nyújtása. Az osztályfőnöki munka segítése szempontjából a cél, pszichológiai szempontú hozzájárulás a diákok egyediségének, személyiségjellemzőinek részletesebb megismerésére.

Névvel kitölthető kérdőívek- az előzetes szülői tájékoztatás után - az iskolapszichológus munkájában csoportos osztályfelmérés esetén:

Iskolai szorongás (csak 3. oszt. és 6. oszt. között)

Iskolai stressz (csak 3. oszt. és 6. oszt. között)

Pályaválasztási érdeklődés (7. osztály és idősebb korosztály számára)

Tanulási stílus (3. osztály és idősebb korosztály számára)

Társas kapcsolatok vizsgálata, szociometria (az évfolyamok teljes spektrumában)

- nem feltétlenül jobb a szociometria, ha minél több kérdés van benne
- az elutasításra vonatkozó kérdéseket egyértelműen mellőzni kell, ártalmasak
- a középiskolai osztályok már nem jellemezhetők jól a 70-es években kialakított sztenderdekkel

A névvel kitöltött csoportos felmérés eredménye az osztály és a diák mentálhigiénés állapotáról ad tájékoztatást (iskolai stressz, szorongás), a pályaválasztási érdeklődés kérdőív a kiértékelés után megmutatja, hogy az érdeklődési területek tekintetében milyen sorrendet preferál a diák, - a tanulási stílus és a tanulási motivációs kérdőívek az iskolai teljesítéshez való viszonyról, a diák számára legkedvezőbb egyéni feltételekbe adnak bepillantást.

A visszajelzés adása ez esetben még fontosabb és még kritikusabb. A bizalom ápolása és az én felségterületeinek tiszteletben tartása érdekében a visszajelzés során a következő eljárások javasoltak:

1. A csoportos visszajelzést az eredményekről a név nélkül kitöltött kérdőívekhez hasonlóan kell végezni, vigyázva arra, hogy személyeket nem említhet az osztály előtt sem a pszichológus sem az osztályfőnök. A diákok és

a szülők nem olvashatják el az elkészített osztályjellemezést, csak hallhatnak róla az osztályfőnök vagy a pszichológus tolmácsolásában.

2. Az egyénekről szóló visszajelzés nem hangozhat el az osztály előtt.
3. Csak a pályaválasztási kérdőív elemzése kapcsán született írásos pszichológiai vélemény juthat el a diákokhoz úgy, hogy azt kézhez kapják az osztályban. Ennek természetes következménye, hogy a véleményeket megmutatják egymásnak. Az of.-nek tájékoztatnia kell a diákokat arról, hogy részletesebb tanácsadásban akkor részesülnek, ha felkeresik az iskolapszichológust vagy az iskolán kívüli pályaválasztási tanácsadót.
4. **Az iskolai szorongás, stressz, tanulási stílus kérdőívek eredményeit kizárólag egyéni helyzetben, egyéni tanácsadás keretében lehet megbeszélni, melyet első lépésben az iskolapszichológus végez.** Minthogy a diákok megszólíthatják néhányan az osztályfőnököt is ebben a témában, az iskolapszichológusnak segítenie kell őt abban, hogy a diáknak a pszichológussal folytatott tanácsadó ülése után, miben segíthet még az of. Nem arról van szó, hogy egyéni helyzetben nem beszélgethet ezekről a témákról a diák az osztályfőnökkel, csupán arról, hogy a pszichológusnak ezen témakörök esetén elsődlegessége van a visszajelzésben.
5. A szociometria eredményének átadása diáknak , szülőnek, a szociogram képének kifüggesztése az osztályban, ártalmas, kerülendő. A szociometria általános eredményei, nevek nélkül közölhetők olyan helyzetben, amikor a pedagógus vagy a pszichológus az egész osztállyal beszélget az eredményről.. - Elegendő információt hordoz a rokonszeri kapcsolatok feltérképezése, a többszemponú szociometria eredménye a visszajelzés során sokkal több diáknak árt, mint használ. – A bizalom fenntartása úgy érhető el a visszajelzés során, hogy kiscsoportokban történik a visszajelzés és név nélküli, csak sorszámozott szociogramon lehet lebonyolítani, az éppen beszélgetésben résztvevő diákok helyének megmutatását. Pozitív tapasztalatok vannak arról, ha párokban, kiscsoportokban történik a visszajelzés, - akár a pszichológus végezze ezt a szobájában, akár a pedagógus az általa megválasztott helyszínen.

Interjú készítése az iskolapszichológus esetében az egyéni tanácsadás és a konzultáció eljárásai szerint történik. Az interjú szó használata ez esetben nem kutatási interjúkészítésre vonatkozik. Kiemelt jelentősége van ezek között az élettörténetet felölelő interjúknak és az első interjúnak.

Tesztek

A tesztek egységes próbák elé állítják a kitöltőket. A teszteknek két nagy csoportját alkotják a képesség és a személyiségtesztek. A személyiségtesztek között sok kérdőív is van, de kérdőíveket vagy bármilyen más feladatsort csak akkor nevezhetünk tesztnek, ha előbb érvényességüket (validitásukat), megbízhatóságukat (reliabilitásukat) több lépésben kialakították valamint sztenderdizálták, átlagértékeiket életkorra, nemre és foglalkozási csoportra vonatkozóan meghatározták.

A tesztek használata több esetben indokolt gyerekeknél/serdülőknél:

- a. Rövid a rendelkezésre álló idő és javaslatot kell tennie az iskolapszichológusnak a gyermekkel kapcsolatos döntéshez.
- b. Elindult az egyéni tanácsadás folyamata, de a kliens önfeltárása különféle okok miatt akadályozott.
- c. Olyan tulajdonságok feltételezhetőek a kliensnél, amelyek az introspektív, önreflektív tevékenységre építő nondirektív interjú révén nem érhetők el. (személyiségjellemzők megismerésére sokkal alkalmasabb a szabad interakcióra építő önfeltárás, mint képességek felmérésére).

Tetszthasználatot beiktató osztályfelmérés esetén ugyanolyan tájékoztatási folyamatnak kell lezajlania a szülők számára az iskolapszichológus részéről, mint amelyet a kérdőíves osztályfelmérésekkel kapcsolatban már ismerttünk. Ha a teszthasználat az egyéni vagy csoportos tanácsadás része, akkor nincs értelme felvetni a tájékoztatás kérdését, mert a tanácsadás kezdete előtt megszületett a szülői beegyezés a pszichológiai szolgáltatás elfogadására.

Képességtesztek (intelligencia, kreativitás) és személyiségkérdőívek csoportos alkalmazása az iskolai osztályokban tehetségfelmérés illetve pályaválasztási tanácsadáshoz kapcsolódó vizsgálatok esetén merülhet fel.

Ajánlás tesztek alkalmazására az iskolapszichológus munkájában

Képességetesztek

- 1) WISC-IV Gyermek Intelligenciateszt
- 2) Woodcock-Johnson Kognitív Képességek Tesztje¹¹
- 3) Raven Progresszív Matricák (felnőtt)
- 4) Színes Raven
- 5) Budapesti Binet Intelligenciateszt
- 6) Bender-B Vizuomotoros Koordináció Tesztje
- 7) Figyelemtesztek
- 8) Kreativitás tesztek
- 9) Emberrajz

Projektív tesztek és eljárások

- 1) Családrajz, elvarázsolt család rajza
- 2) Ház-fa-emberrajz
- 3) Farajz
- 4) Iskolarajz
- 5) Royer Metamorfózis Tesztje
- 6) Gyermek PFT (sokkal inkább a konfliktuskezelés vizsgálatához, mint az agresszió vizsgálatához)
- 7) Befejezetlen mondatok
- 8) Befejezetlen történetek, - képekhez, képsorozatokhoz kitalált történetek

Kérdőívek

¹¹ KATONA, N. (2000) A Woodcock-Johnson képességvizsgáló teszt nemzetközi változatának magyarországi adaptálása Előadás. *Magyar Pszichológiai Társaság XIV. Pszichológia Nagygyűlése, Absztrakt kötet 256.o.*, Budapest, 2000. május 30.-június 2.

- 1) Tanulói Személyiségstílus Kérdőív¹² (Oakland és mtsai.,jungli tipológia alapján)
- 2) Leary Interperszonális Minősítő Lista
- 3) Cloninger TCI (Temperament and Character Inventory)
- 4) Az osztályfelméréseknél felsorolt kérdőívek közül azok, amelyek névvel kitölthetők és egyéni viszonyrendszerben értelmezhetők. (Nem tartozik ezek közé a szociometria, az osztályklíma és az iskolai erőszak kérdőív)
- 5) A pedagógus által a gyerekekről kitöltött kérdőívek: iskolai veszélyeztetettség skála, életesemények skála (a tanulót ért stresszhelyzetekről), SDQ

A vizsgált személy erős oldalainak feltárására a következő tesztek és eljárások különösen alkalmasak:

- A több altesztet tartalmazó intelligencia tesztek (WISC, Woodcock-Johnson)
- Az intelligencia, a figyelem, a vizuomotoros koordináció és a kreativitás tesztek eredményei közötti eltérések
- A családrajzok és az iskolarajz közötti eltérések
- A Metamorfózis teszt (célok és ideálképek, - a „lehetséges én-ek” explorációja)
- Befejezetlen történetek (célok és ideálképek, - a „lehetséges én-ek” explorációja)
- Tanulói Személyiségstílus Kérdőív , Tanulási stílus kérdőív, (az egyéni stílushoz illeszkedő tanulási környezet megteremtésének lehetősége)
- Leary Minősítő Lista (kortársakról, szignifikáns személyekről kitöltött változatok összehasonlítása a saját jellemzéssel, - társas én, ideális én)

¹² KATONA, N., OAKLAND, T. (1999) A tanulási stílus - egy integratív megközelítés. *Alkalmazott Pszichológia*, I.évf.1.sz.17-31.o.

Az egyéni pszichológiai tanácsadás (counseling) protokollja az iskolában

Hogyan jut el a gyermek/serdülő a pszichológushoz egyéni tanácsadásra?

A gyermek/serdülő találkozási a pszichológussal tanácsadás keretében a személyiségi jogok, a szakmai etika és a tanácsadó-kliens közti bizalom kérdéseit érinti, a tanácsadás által generált változási folyamatban pedig nem-specifikus tényező. Nem mindegy tehát, hogy a tanácsadás kezdeményezése úgy történik-e, hogy ezekre feltételekre a tanácsadás megvalósulásáért felelős pszichológus odafigyel. Különböző kezdeményezési módok különböző következményekkel járnak:

- a) A szülő kezdeményezi gyermeke számára a tanácsadást. – Ebben az esetben a pszichológus feladata az, hogy eljusson a gyerekhez és megteremtse a rendszeres tanácsadás időbeli kereteit.
 1. A pszichológus tájékoztatja az osztályfőnököt arról, hogy a szülő igényli gyermeke számára a tanácsadást és segítségét kéri annak megszervezéséhez, hogy a gyermek melyik órától engedhető el pszichológiai tanácsadásra.
 2. Az iskolapszichológus munkájának szervezéséhez hozzátartozik, hogy a pedagógussal történő megegyezés alapján 1 gyermeket a tanítási órától tanácsadáson fogadhat. Ennek lehetősége, mint az iskolapszichológus joga szerepel az iskola pedagógiai programjában és szükséges, hogy a munkaszervezés ilyen módját az iskola vezetése, - a napi konfliktusok esetén is - támogassa.
 3. Miután egyértelművé vált, hogy melyik órától érkezhetsz a gyermek az iskolapszichológushoz, az érkezés bekövetkeztére vonatkozó első tájékoztatást a pszichológus kérésére a gyermek osztályfőnöke végzi el. Így ha a szülő elmulasztotta is, hogy gyermekét tájékoztassa arról, ő szeretné, hogy gyermeke pszichológushoz járjon, most ezt a bejelentést az of.-tól hallja először. Különösen fontos, hogy az osztályfőnök négy szemközt tájékoztassa erről a gyermeket, legyen bármilyen életkorú is. Az osztály előtti tájékoztatás

stigmatizáló hatású lehet és gátolja a tanácsadás iránti motivációt.- Az of. tájékoztatása után idősebb gyerek önállóan jön a tanácsadásra, kisebb gyerek (7-8 éves) esetén a pszichológus a folyosón megvárja, hogy a gyerek megtalálja őt és együtt mennek a szobába.

4. Általában nem okoz gondot, ha alsó tagozatos korú gyereknél a pszichológus közvetlenül megszólítja a gyereket szünetben, óra előtt és elmondja neki, hogy mostantól néhányszor találkozni fognak. Fiatal gyerekek rendszerint büszkék arra, hogy pszichológushoz járnak, prepubertás kortól azonban jobb, ha az osztályfőnök négy szemközti tájékoztatása után a diákok maguk érkeznek meg az ülésekre. Tanácsadásra járni nem kötelező, az önkéntesség elve is ezáltal valósul meg.

b) A pedagógus kezdeményezi a tanácsadást

1. Ha egy pedagógus vagy az iskola vezetője kezdeményezi a gyermekre vonatkozó tanácsadást, akkor erről ő vagy az iskolapszichológus tájékoztatja az osztályfőnököt . **Az osztályfőnök ezután szóban egyeztet a szülővel, hozzájárul-e gyermeke egyéni pszichológiai tanácsadásához. Az eredményről az osztályfőnök a pszichológust tájékoztatja.** Elfogadás esetén a fent leírt eljárás folytatódik az a/2 ponttól kezdődően.
2. Elutasítás esetén a folyamat leáll. Néhány hetes vagy hónapos várakozás után gyakran eredményes lehet az újbóli kapcsolatfelvétel, kivéve ha erre azért nincs szükség, mert a gyermek iskolán kívül tevékenykedő szakemberhez jár tanácsadásra/terápiára.

c) A gyermek/serdülő kezdeményezi a tanácsadást

1. Ha a gyermek kezdeményezi a tanácsadást, akkor a gyermek tudtával, beleegyezésével, fiatal gyermek esetén az első beszélgetés után a pszichológus tájékoztatja a szülőt. Mérlegelnie kell azonban azt is, hogy állhat-e olyan akadály a háttérben, amelynek fennállása esetén ártalmas lehet a tájékoztatás. (gyemekbántalmazás) Téves szakmai gondolkodásra utal azonban az olyan sztereotíp felfogás, amely negatív feltételezésekre épít és mellőzi azt a lehetőséget, hogy gyermek és serdülő a pszichológus szerep ismeretlen mivolta következtében egyszerű kíváncsiság miatt keresi meg a pszichológust, mert ismerkedni próbál a kliens szereppel.

2. Preubertás kortól kezdve a szülő azonnali vagy későbbi tájékoztatása egyedi mérlegelést igényel, 16 éves kortól viszont bizalomvesztéshez vezet, ha a pszichológus a tanácsadásra jelentkezés tényéről tájékoztatja a szülőt. A pszichológusnak nem célja, hogy a szülő ne tudjon arról, tanácsadásra jár a serdülőkorú gyermeke, de a tájékoztatást nem maga végzi, hanem a serdülőtől várja. Amennyiben a serdülő nem szabadidejében keresi meg a pszichológust, akkor az órákról történő elengedés „ügymenete” miatt az osztályfőnök és a szaktanárok is tudnak a tanácsadáson való részvételről, számukra azonban nem tiltott, hogy erről valamelyik szülőt tájékoztassák.
3. A gyermek által történő közvetlen jelentkezés esetén csak különösen súlyos probléma esetén várható el, hogy a tanítási óráról elkérhető legyen.

Célok

Az egyéni tanácsadás - miközben a szülő, a pedagógus vagy a diák által felvetett teljesítmény- ill. magatartási problémára keresi a megoldást, - a pszichológiai erőforrásokat a következő területeken kívánja növelni:

- egyéni szükségletek és célok felismerése vs. motivátlanság, tehetetlenség élmény, depresszió, identitásdiffúzió
- egészséges pozitív önértékelés kialakítása vs. nárcisztikus fölény, negatív önértékelés
- szükségletek késleltetése, önkontroll fenntartása és érzelemszabályozás – vs. impulzivitás, agresszivitás, szorongásosság, gátlásosság
- képességek kibontakoztatása, teljesítmény, kreativitás, önaktualizáció vs. alulteljesítés, pótcselekvés jellegű nappali ábrándozás, függőségek, unalom/ingerkeresés
- kölcsönös bizalmon alapuló társas kapcsolatok kezdeményezése és fenntartása vs. bully, hiperversengés, áldozattá válás, magányosság

Idői keretek, helyszín és a kliens motivációja a tanácsadásra

Az egyéni tanácsadás a pszichológus szobájában zajlik. **Egy ülés terjedelme** a tanítási órákhoz, délutáni foglalkozásokhoz hasonlóan **45 perc**. Az ülések gyakorisága heti 1 óra. A tanácsadás kezdeti szakaszában a heti 1-nél kevesebb találkozás esetén megelőlegezhető a kapcsolat idő előtti megszakadása és a tanácsadó beavatkozás hatástalansága. Súlyos krízishelyzet esetén viszont célszerű heti 2 alkalomra növelni a találkozások számát.

Ha a tanácsadás teljes időtartama 20 ülés alatt van, - ami azt jelenti, hogy kb. egy fél éven keresztül folyamatosan találkozik az iskolapszichológus a gyermekkel, - ez a forma **rövididejű tanácsadásnak** tekinthető. A tanácsadás teljes folyamatának hossza a probléma súlyosságának és a kliens motivációjának a függvénye.

A probléma súlyos, ha a kliens tudatállapota beszűkült, tévesen észleli a környezete eseményeit és önkontroll funkciói sem működnek, szélsőséges érzelmeket nyilvánít vagy erősen gátolt, viselkedése öndestruktív vagy antiszociális.

A kliens alacsony motivációjának hátterében a következő tényezők lelhetők fel:

1. A gyermek/serdülő nem önként kezdeményezi a tanácsadást, hanem ezt a szülő vagy a pedagógus indítványozza.
2. A kliensnek nincs problémadata, őt a viselkedéses tünete nem zavarja, nem érzi úgy, hogy neki változásra lenne szüksége.
3. Nehézségei vannak a tanácsadási helyzetben leggyakrabban alkalmazható verbális önfeltárással, a narratív és érzelemközpontú nyelvezet használatával.
4. A szülő formálisan támogatja a gyermek részvételét a tanácsadásban, mert etekintetben az iskola erős nyomást gyakorolt rá, de kontrollálja a gyermeket abban, hogy az önfeltárást által családi titkokról beszéljen vagy pedig azért, mert zavarja, hogy egy idegennek nagyobb befolyása lehet gyermekére, mint önmagának a szülőnek.
5. A szülői régóta krízist él át atekintetben, hogy elfogadja, gyermeke problematikusabb az átlagnál. Ezt korábban évekig tagadta (elhárító mechanizmus), majd amikor elkezdődik az iskolapszichológiai tanácsadás és csökken a tagadás intenzitása, hirtelen úgy dönt, hogy a mélyebb önfeltárást a gyermekével kapcsolatban iskolán kívüli pszichológiai szolgáltatástól fogadja el, ezért gyorsan megszakítja a tanácsadást vagy párhuzamos szolgáltatásokat kezdeményez.

6. A kliens kortárs szubkultúrájában (iskolai osztálya, baráti köre), a tagok stigmatizálják azt a személyt, aki pszichológiai tanácsadást vesz igénybe (elmebetegnek tekintik, akinek baj van az agyával, nincs meg mind a 4 kereke stb.). A kliens emiatt minél előbb szeretné abbahagyni a tanácsadást, de problémáját nem feltétlenül tárja fel a tanácsadó előtt, hanem egyszerűen elmarad.
7. Kulturális különbségek a középosztályhoz tartozó pszichológus és a kliens családja között.

Súlyos probléma és magas tanácsadási motiváció esetén 40-50 találkozást is magában foglalhat a tanácsadó –kliens kapcsolat, ezt közepes időtartamú beavatkozásnak tekinthetjük, míg a hosszútávú beavatkozás üléseinek száma 50 fölött van.¹³ A hosszútávú beavatkozás általában arra utal, hogy a kapcsolat inkább terápiás hangsúlyú, mint tanácsadói jellegű, jóllehet az időbeli keretek alapján a tanácsadás és terápia között különbséget tenni önmagában nem elégséges.

- a) Ha a kliens problémája egyszerű és motivációja alacsony, akkor különösebb eredmény nélkül megszűnik a kapcsolat az első néhány találkozás után, vagy létre sem jön a kapcsolat.
- b) Amennyiben a kliens problémája egyszerű, motivációja magas, akkor meglepéssel zárulhat 1-5 találkozás.
- c) Ha a kliens problémája súlyos, motivációja magas és szituatív krízishelyzetben van, akkor a fenti időtartam alatt a krízishelyzettel kapcsolatos érzelmi káosz állapota rendeződhet, majd megállapodhatnak az abbahagyásról, a továbbküldésről ill. egy hosszabb távú folytatásról.
- d) Ha a kliens problémája súlyos, de motivációja alacsony akkor az első néhány találkozás után eredménytelenül szakadhat meg a kapcsolat.

Míthogy a tanácsadás szakma nemzetközi referenciák szerint a rövididejű tanácsadás hatékonyságát 20 üléshez köti, az iskolapszichológusnak saját szakmai önbecsülése érdekében fontos lehet erről tájékoztatnia az iskola szereplőit és a szülőket, hogy ellenállhasson a munkája iránt támasztott irreális szerepelvárásoknak.

A tájékoztatáshoz megfelelő alkalmat kell találnia. Nem tanácsos a bemutatkozások alkalmával ilyen kérdéseket felvetni, hanem csak akkor, amikor a tanácsadás folyamata

¹³ Seligman, L (1999) Diagnosis and treatment planning in counseling, Plenum Press, New York

elindul. Figyelembe kell vennie azt is, hogy a pedagógiai munkában általában egy alkalommal 15-25 percet szánunk az új anyag, új készségek elsajátításának, majd elvárják, hogy 2-3 nap múlva a diák rendelkezzen ezzel a tudással. Az új ismeretek és készségek elsajátítására szánt időtartamok megfelelősége azonban kutatással nem bizonyított, hanem a tanterv által meghatározott éves ismeretmennyiség arányos időbeli elosztásának felel meg.

Míg a pedagógiai óratervek tantervközpontúak, a tanácsadást végző iskolapszichológus munkájában a kliens szükségleteinek és problémájának függvényében kell meghatározni a beavatkozás időtartamát, tekintettel arra, hogy itt magatartásváltozásra és komplex készség kialakítására van szükség.

A gyermek és serdülő tanácsadás főbb szakaszai¹⁴

a) Kapcsolatteremtés és kezdő szakasz

1. A tanácsadó szerepének és a találkozások céljának a tisztázása. Szükség esetén a titoktartás szabályának megerősítése.
2. Ha van megfogalmazható viselkedéses tünet, megtudni azt, mennyire okoz gondot számára ez a viselkedés?
3. A bábok, a rajzolás, valamilyen társasjáték, verbális vagy nonverbális, mozgásos feladat felajánlása segítségével az önkifejezés médiumának keresése.
4. A gyermek/serdülő nonverbális és verbális viselkedésének megfigyelése, az első interjú motivumainak rögzítése.
5. A „hozott”, tünetszintű probléma átfogalmazása oki szintű magyarázattá, hipotézisek alkotása a tünet mélyebben fekvő okainak értelmezésére.

A tanácsadó készségei: meghallgatás, nyitott és zárt kérdések alkalmazása,- tisztázás, az információk konkretizálása, - alapfokú empátia, reflektálás a tartalomra.

¹⁴ Gumaer, J. (1984). *Counseling and therapy for children*. New York: Free Press
K. Németh Margit (2009) Gyermek- és serdülő terápia a gyakorlatban, in: Tanácsadás és terápia szerk. Kulcsár Éva, Bp. ELTE Eötvös K. ,147-163.o.

b) A tanácsadási munkafázis

1. A kliens önfeltárásának serkentése, arra való ösztönzés, hogy megalkossa és elmondja a saját történetét.
2. A történet (narratíva) kibontásának bátorítása, témák azonosítása.
3. Foglalkozás az ellenállással és az indulatáttétellel

A tanácsadó készségei: a fentiekén túl – haladó empátia, reflektálás a kliens érzéseire, - az „itt és most” értelmezése, - összegzés, - konfrontáció, - átkeretezés¹⁵

c) Új viselkedések kipróbálása, leválás a tanácsadóról

1. Új viselkedési alternatívák keresése.
2. A következmények explorációja
3. A megfelelő viselkedés melletti döntés serkentése.
4. Kipróbálás támogatása a mindennapi környezetben.
5. A leválás előkészítése, emlékek, ajándékok szerepének kezelése a leválás dinamikájában.

A tanácsadó készségei: a fentiekén kívül – ötletgenerálás serkentése, bátorítás, az alternatívák közötti választás elősegítése, következményekre vonatkozó kérdések felvetése, a kipróbálás sikerességének előkészítése.

A szülővel folytatott konzultáció fiatal gyerekeknél (7-10 év) a tanácsadás során¹⁶

A rövididejű tanácsadásban különösen fontos a szülő megismerése. Minthogy a tanácsadónak az a feladata, hogy felderítse milyen erők játszanak közre a gyerek nehézségeiben, ezért a tanácsadónak fel kell tárnia a szülők, a tanárok és a tanácsadóval kapcsolatban álló más személyek viselkedését.

¹⁵ Egan, G.:1975. The skilled helper, Brooks/Cole P.C. Monterey

¹⁶ Barbanel, L.:1982. Short-term dynamic therapies with children, in: Reynolds -Gutkin: The Handbook of School Psychology, John Wiley and Sons New York, 554 - 569 pp

A gyerekek sokkal nagyobb mérvű javulást mutatnak, ha a tanácsadó pszichológus kétszer olyan gyakran találkozik a szülőkkel, mint a gyerekekkel. A szülőkkel folytatott munka azért fontos, mert hosszú távú hatása van. Számos beavatkozás csak a szülővel együttműködésben lehetséges, ezért jó, ha beszélgetéseink során egyezsége tudunk jutni a szülővel a következő alapelvekben:

1. A gyerekek különbözőek – Nem jók és nem rosszak. A jó-rossz kategorizációt át kell keretezni (reframing) a különbségek és a fejlődési ütem problémájává. A fejlődési tempó egyénenként változó. Ez különösen akkor fontos, ha saját gyermekkori önmagához, testvérhez, rokon gyerekekhez, az osztály valamely tanulóhoz stb. hasonlítja a szülő a gyereket és az összehasonlítás eredményét katasztrofálisnak ítéli.
2. A fejlődést több dolog határozza meg – ugyanazok a dolgok számos eltérő ok miatt is létrejöhetnek. Ezt akkor fontos hangsúlyoztatnunk, ha a szülők önmagukat okolják valami miatt. De akkor is, ha kizárólag a külső körülményeket hibáztatják.
3. Eltérőek a nézőpontok – fontos felismerni a szülőnek, hogy a gyerekeknek más nézőpontja lehet, mint neki a szülőnek. A gyerek jobb megértéséhez sokmindent meg lehet tanítani a szülőnek, - néhány téma ehhez:
 - Az érzelmi kontroll fenntartható a gyerek előtt
 - A gyerek végighallgatását
 - A cinizmus elkerülését
 - A gyerek helyzetének megismerését
 - Az őszinteséget el kell különíteni attól a magatartástól, hogy elmondja a gyerekeknek a szülő indulatos, gyilkos érzéseit vagy a szexuális kapcsolatainak pikáns részleteit.
 - A túlterheltség és a válással együttjáró diszharmónia miatt megromlik a szülő gyerek kapcsolat is, a tanácsadónak mégis meg kell kísérelnie, hogy a szülő és a gyerek között a kölcsönös tisztelet, odafigyelés és elfogadás helyreálljon.

Különbségek a gyermek és serdülő tanácsadásban

1. A serdülők a gyerekekhez képest kevésbé függenek a családjuktól. A legtöbb serdülőre jellemző, hogy nem kívánja megosztani szüleivel a tanácsadáson elhangzott tartalmakat. Ez a helyzet azért teremt nehézséget a tanácsadó számára, mert a szülők involválódni szeretnének a tanácsadás folyamatában, ami azonban a serdülő-tanácsadó kapcsolatában a titoktartási kötelezettség sérülésével és bizalomvesztéssel jár. A szülők teljes mellőzése viszont rivalizációs folyamatot indít el a tanácsadó iránt és olyan kontrollfolyamatokat gerjeszthet, amelynek révén „szeretnék visszaszerezni” a tanácsadótól a gyermeküket.- Ha sikerül megértetni a serdülővel, hogy a tőle érkező minimális tájékoztatás a szülőben képes a bizalmatlanságot csökkenteni, akkor ez zökkenőmentessé teheti a tanácsadás folyamatát.
2. A legtöbb serdülő a gyerekekhez képest komplex kognitív folyamatokkal rendelkezik, fogékonyvá válik a téves hiedelmek észlelésére, azok átalakítására. A serdülők a gyerekekkel szemben a tanácsadás kognitív stratégiáival is megközelíthetőek, míg a gyerekek számára a pszichodinamikus, szimbolikus stratégiák az előnyösebbek.
3. A serdülő igényli, hogy olyan tisztelettel közelítsenek felé, aki ugyan még nem felnőtt, de már nem gyerek, aki képes önálló véleményt kialakítani különféle jelenségekről és képes önálló döntéseket hozni. A tanácsadás folyamatában érzékenyen kell reagálni a serdülő érték- és identitáskereső próbálkozásaira, lehetővé téve számára, hogy megélje a választás, a döntés és a felelősség élményét.

Az iskolában végzett csoportos tanácsadás (group counseling) szakmai protokollja

Csoportos tanácsadást az iskolapszichológus különböző célokkal végezhet. Irányultságuk szerint az tanácsadó csoportok lehetnek fejlődésre és problémára összpontosítóak.

Fejlődésre orientált csoportos tanácsadás

Az ilyen csoportban a tagok olyan egészséges fejlődésű gyerekek/serdülők, akik nem küzdenek tanulási vagy magatartászavarral. A tanácsadás célja az éntudatoság, az énmegértés, a felelősségvállalás és az önértékelés növelése. A csoportban olyan érzelmi klíma megteremtése kívánatos, amelyben a tagok képesek felszínre hozni belső erőforrásaikat, amelyek elősegítik további fejlődésüket.

1. **A csoporttagok kiválasztása.** – A gyerekek életkori eltérése maximum 1 év lehet a csoporton belül, mert ez biztosítja a sikeres kommunikációt. A nemek szerinti összetétel tekintetében vannak olyan nézőpontok, miszerint 1-6. osztályig csak azonos neműek legyenek egy csoportban, míg mások szerint ez nem helyes, hiszen a gyerekek az ellenkező neműek társaságában élnek. Az egyedi különbségekre vonatkozóan ajánlatos figyelembe venni az iskolapszichológusnak, mint a csoport vezetőjének, hogy vannak olyan gyerekek, akiket különösképpen nem kedvelnek társaik. Őket ne vegyük be a csoportba, hacsak nem a bűnbakképződés feldolgozása a csoport fő feladata, különben a fő cél nem fog teljesülni a projekciós- izolációs problémákkal történő foglalkozás miatt. Kerüljük el a végleteket tekintetben, hogy a nagyon népszerű és legkevésbé népszerű gyerekek együtt legyenek a csoportban.

2. **A csoport nagysága.** – A beszélgetések mélységét meghatározza a csoport létszáma. A létszám általában 4-8 körül mozoghat. 4-nél kevesebb azért nem ajánlatos, mert nem érkezik elegendő információ a tagoktól a megbeszélésekre, 8 főnél több pedig azért nem jó, mert előfordulhat, hogy

valamelyik gyerek nem vesz részt kellő intenzitással a csoportéletben. Alapelveként fogalmazható meg, hogy minél fiatalabbak a gyerekek, annál kevesebb legyen a tagok száma. Öt-nyolc éveseknél 4-6 fő, míg nyolc év fölött 6-8 fő az optimális. Javasolt, hogy a csoport zárt legyen, a munka folyamán új tagok ne érkezzenek, mert minden egyes újabb csoporttag megváltoztatja a csoport dinamikáját és arra kényszeríti a csoportot, hogy fejlődésében visszalépve újra járja végig a csoportfejlődés egyes lépéseit.

3. Az ülések időtartama és gyakorisága. – Az időtartam megszervezésének alapelve, hogy csoporttagonként minimum 5 perc jusson mindenkire, a csoportvezetőre pedig 10 perc. Az ülések gyakorisága heti 1, maximum 2 alkalom. Minél fiatalabbak a gyerekek annál jobb, ha heti 2 alkalommal az optimálisnál rövidebb csoportüléseket lehet tartani, míg a heti 1 alkalommal történő találkozás esetén pedig legyen lehetőség a feldolgozás érdekében az olyan ülések elnyújtására, amelyeken sok feszültség gyűlik fel. A hosszabbítás alkalmanként ne legyen több, mint a minimálisan szükséges idő kétszerese. A csoport fennállásának időtartama: a tapasztalatok alapján 10-15 ülés hoz tartós változást a tagok viselkedésében. Ez az ülismennyiség lehetővé teszi, hogy a szervezési szakasszal együtt félvétenként 1 csoportos tanácsadás valósuljon meg. Helyes, ha előre meghatározzuk, hogy kb. hány ülést veszünk igénybe a csoport céljainak megvalósításához. Ezt azonban rugalmasan kell kezelni, mert mindig vannak olyan események, amelyek következtében módosítani kell a célokat. Vannak olyan csoportok, amelyeknél 10-nél kevesebb ülés is elegendő lehet.

- 4. A csoport és a vezető értékelése.** - Két dolog miatt fontos az ilyen értékelés. A vezetőnek prezentálnia kell saját hatékonyságát környezete számára és ezt valamilyen módon méréssel is bizonyítani kell. Ezen kívül a visszajelző lap kitöltése név nélkül történik, továbbá olyan szempontokat adhat a tagok titkos válaszádon nyugvó visszajelzése a csoport életéről és a vezető munkájáról, amelyet nyílt véleménymondással nem vállaltak volna el. A felmérést a vezető az utolsó csoportülésen végezze el. A csoportülésekről folyamatosan naplószerű dokumentációt kell vezetnie, amely tartalmazza a vezető szubjektív véleményét a csoporttal kapcsolatban.

5. Fejlődésre orientált tanácsadás témája lehet az iskolába újként érkező gyerekek számára az ún. barátság csoport, mely a barátkozáshoz szükséges kezdeményezésekkel, célokkal és készségekkel foglalkozik. A fejlődésre orientált tanácsadás körébe tartoznak az ún. önismereti csoportok, a szociális kompetencia és az érzelmi intelligencia fejlesztő csoportok. Problémára összpontosuló tanácsadás fókuszja lehet pl. a túlsúlyosság (kövérség) vagy pl. a tanulási nehézségek és a velük összefüggő motivációs problémák.

6. **A csoportfejlődés szakaszai, célok és tevékenységek.** –

- a. **Megalakulás** – *Célok*-A gyerekeknek nyújtott segítség abban, hogy megértsék a tanácsadó csoport céljait és struktúráját. Elősegíteni azt, hogy jobban megértsék egymást. Annak támogatása, hogy tudatosabbá váljanak érzéseik s, hogy az érzések nem rosszak és nem „csúnyák”.
Tevékenységek-Olyan tevékenységek alkalmazása, amelyek enyhe önfeltárást igényelnek és nem kívánják meg az ént fenyegető információk közzétételét - pl. kedvenc hobbik, ételek, tv műsorok.
Tipikus feladat a jégtörők után a személyes címer rajzolása.
- b. **Explorálás** – *Célok*- Nyújtson segítséget a vezető a tagoknak az érzelmek és élmények feltárásában. Támogassa, hogy tudatosodjék a saját és mások érzelmeinek, viselkedésének létezése, megértése.
Tevékenységek- A csoportülések elején enyhe önfeltárást serkentő feladatokat adjon, e szakasz üléseinek további részében haladjon a középszintű én-feltárással felé: pl. Mit kedvel ill. nem kedvel a csoporttag a szülőkkel, a testvérekkel, iskolatársakkal, tanárokkal kapcsolatban? Itt kezdődik el a visszajelzés a kortársaktól, tegye lehetővé a vezető, hogy hallják a tagok, a társaik miként észlelik őket. Kezdetben csak a pozitív visszajelzésre lehet összpontosítani: „Azt szeretem-ben, hogy
- c. **Munkafázis** – *Célok*- Érzések feltárása továbbra is. Megvizsgálni, milyen alternatív viselkedési lehetőségek vannak? Melyek a viselkedéseik következményei? Megtanulni a viselkedésért való felelősségvállalást és döntést. - *Tevékenységek* – Közép- és mélyszintű önfeltárást facilitáló feladatok adása. A személyes kellemetlen érzések,

aggodalmak csoport elé tárása, a visszajelzési tevékenységek a csoporttagok részéről pozitív és negatív elemeket egyaránt tartalmazhatnak. Pl. Titkos jellemzés, Befejezetlen mondatok, Üres szék, Közvetlen konfrontáció a csoportban.

- d. **Lezárás – Célok-** Próbálják ki a tagok a kívülvilágban a csoporton belül szerzett viselkedéseket és számoljanak be a tapasztalatokról. – *Tevékenységek* – Úgy kell megszervezni a tevékenységeket, hogy a csoporttagok visszatérjenek a középszintű majd az enyhe mértékű önfeltáráshoz. Károsító lehet, ha nem a társas viselkedéseket próbálják ki, hanem a mély érzelmeket tárják fel a nem támogató csoporton kívüli világban. Erre alkalmasak a szerepjátékok. Az utolsó ülésen zajlik le a csoportértékelő lapok kitöltése.

7. **Hogyan jutnak el a csoporttagok az iskolapszichológus által vezetett csoportba?**

- a. Ha az iskolapszichológus saját kezdeményezés alapján szervez csoportot, akkor a csoport indulásának meghirdetése és a gyerekek jelentkezése után, a csoport megkezdése előtt a szülőtől írásos engedélyt kell kérnie a gyermekének a csoportban való részvételére. Az engedélykéréssel egy időben tájékoztatást kell adnia a szülőnek a csoport céljával és időtartamával kapcsolatosan.
- b. Ha az iskolapszichológus meghívással szeretné elérni a gyerekeket a tanácsadó csoport indításához, mert előzetesen ismeri őket és problémáikat, akkor első lépésként a szülőtől kell szóbeli majd írásbeli engedélyt kérnie és az engedélyeztetést össze kell kapcsolnia a tájékoztatással.
- c. Ha a pszichológus valamelyik pedagógus által már megszervezett csoporthoz társvezetőként kapcsolódik, ezt csak abban az esetben vállalja el, ha megmaradhat „nem pedagógusi”, „értékeléstől mentes” szerepben és a tanácsadó csoport céljai felé vezetheti a készen kapott csoportot. – Ilyenkor a pedagógusnak még a pszichológus belépése előtt szóban tájékoztatnia kell a gyerekek szüleit, hogy egy adott

időponttól kezdve az iskolapszichológus is részt vesz a csoportüléseken.

- d. Ha az iskolapszichológus és egy pedagógus együtt szerveznek tanácsadó csoportot, pl. az osztálylétszámot felezve az osztályfőnöki órákat együtt tartják meg egy meghatározott időtartamon keresztül, akkor erről – még az akció megkezdése előtt - írásban kell tájékoztatniuk a szülőt. (tájékoztatás beírása ellenőrzőbe, üzenőfüzetbe, a szülő aláírásának ellenőrzésével)

8. A sztenderdtől eltérő (nagyobb) csoportlétszám, a helyszín, a módszer és a szülővel fenntartott kapcsolat

- a. Ha az iskolapszichológus az osztályfőnöki órákhoz igazodva és az osztálylétszám tudomásul vételével kezd tanácsadó csoportot, akkor számolnia kell azzal, hogy a tagok nem önkéntesen lépnek be a csoportba, végletesen eltérő tulajdonságú diákok lesznek jelen együtt az üléseken , akik viselkedésükkel leképezik az osztálytermi események dinamikáját is. Az így keletkezett csoportok nagy létszámúak, együtt tartásuk sokkal nehezebb, mint a tagok válogatásával létrejött csoportoké. Minthogy lemorzsolódás csak betegség, hiányzás révén lehetséges, paradox módon a csoportok fennmaradása hosszabb életű lehet, mint a tanítási órákon kívül az iskolában szervezett csoportoké. **A kötelező jelenlét azonban ellenállást gerjeszthet a feladatokkal szemben és nagyon gyakran csak akkor érzik jól magukat a csoporttagok, ha az önfeltárás mindvégig vagy hosszú ideig enyhe szinten marad és középszintre sem jut el.**
- b. A pszichológus által szervezett csoport helyszíne vagy a pszichológus szoba vagy az iskola valamelyik terme, ahol az ülések zavartalanul folyhatnak, idegenek nem nyithatnak be oda az ülések folyamán. Az osztályfőnöki órákon indított csoport helyszíne az osztály terme. Erdei iskolában , táborban szervezett csoport esetén a szabad ég alatt is megtarthatók a csoportülések. Ilyen speciális környezetben nem hetente, hanem „maratoni” csoport formájában követik egymást az ülések.

- c. Az iskolapszichológus a teljes csoportfolyamat befejezése előtt nem kezdeményez a szülőkkel kapcsolatfelvételt, de az őt telefonon vagy négy szemközt megkereső szülők számára kérdéseikre olyan tájékoztatást ad, amely a szülők aggodalmának csökkentését szolgálja, ugyanakkor nem sérti a titoktartás szabályait. A csoport lezárása után néhány nappal kezdeményezhet találkozást a szülőkkel, amennyiben úgy észlelte, hogy a csoport teljes fennállása alatt több szülőben aggodalmak keletkeztek a csoportban történt eseményekkel összefüggésben.
9. Ha az iskolapszichológus akár csak 1 alkalommal önismereti játékokat játszik egy osztállyal, - pl. saját munkájának reklámjaként, bemutatásaként, - ezt a tevékenységet az órán betöltött szerepköre miatt nem pedagógiai, hanem tanácsadói tevékenységnek kell tekinteni. Erről azonban, - ha nincs tervezve további rendszeres csoportfoglalkozás, - nem kell tájékoztatnia a szülőket. Önismereti játékok játszására diákokkal pedagógusok is jogosultak, ha sajátélményt szereztek az ilyen feladatok végrehajtásának átélésében.
10. Sajátos helyzetben vannak a csoportos – és az egyéni – tanácsadás tevékenységi körén belül a művészetet médiumként felhasználó irányzatok. Ilyenek a biblioterápiás (mesék, elbeszélések, irodalmi művek saját élményhez kapcsolódó feldolgozása, +kreatív írás), művészetterápiás (vizuális), mozgásos és a kreatív dráma csoportok. Nagy előnyük, hogy a hagyományosan verbális önfeltárás direktív megközelítései helyett, közvetítésükkel egy szimbolikus önkifejezést elősegítő térben jeleníthető meg a csoporttagok személyes élményvilága, az önfeltárás és a rejtőzködés egyszerre nyilvánul meg az alkotások feldolgozásában, értelmezésében vagy a saját alkotásokban. Ha ezen megközelítések valamelyikét a pszichológus saját kezdeményezése révén használja, akkor tevékenysége csoportos tanácsadásnak minősül és rendszeres csoportülések esetén a csoportalakítás, vezetés valamint a szülői engedélykérés szabályai szerint kell eljárnia. Amennyiben az adott művészetet tantárgyként oktató tanár munkájához kapcsolódik az iskolapszichológus a saját tevékenységével azokban az osztályokban és akkor, amikor a tanárnak tanrendi órája van, akkor ez az aktivitás konzultációnak tekinthető és nem igényel szülői engedélykérést, legfeljebb tájékoztatást.

11. Ha az iskolapszichológus valahányszor iskolai osztályon belül szervez csoportot vagy teljes osztálynak csoportfeladatokat ad és csoportvezetőként viselkedik, mindannyiszor figyelembe kell vennie, hogy tevékenysége miatt rivalizációs konfliktus keletkezhet közte és azon pedagógusok között, akik ezeket a gyermekeket oktatják, osztályfőnökként gondoskodnak róluk.

Az iskolapszichológus konzultációs (consultative) tevékenységének protokollja¹⁷

A korábban már jellemeztük a pedagógusi és szülői konzultációt, mint indirekt szolgáltatást, amelynek célja egy harmadik személy, a gyerek ill. gyerekcsoport, osztály problémáinak hatékonyabb kezelése. Hangsúlyoztuk továbbá a konzultáció fókuszában a szakmai és nem a személyes problémák állnak, - a megoldások keresésében nem eredményközpontú, hanem folyamatorientált.

Különbséget kell tennünk a klinikai szakpszichológiában használt konzultációs fogalom és az iskolapszichológiában definiált tevékenység között. A klinikai pszichológia területén a jelenlegi meghatározáshoz hasonlóan, de csupán egy szűk spektrumban akkor nyer említést ez az eljárást, amikor a szülői konzultáció folyamatát vázolják fel, mert a szülői konzultáció célja a gyermekre vonatkozó bánásmód átértelmezése. A szülői konzultáció folyamatát azonban gyakran azonosnak tekintik a tanácsadással (counseling), mely eljárás az iskolapszichológia praxisa területén és szakirodalmában közvetlen (direkt intervention) szolgáltatási formaként van meghatározva. – A gyermekek és serdülők pszichoterápiás irodalma viszont nem indirekt szolgáltatásként kezeli a konzultációt. (alaptípusa ennek a Winnicott-féle konzultáció) Sokkal inkább arról van szó alkalmazása során, hogy olyan eljárásként tekintik, mint ami fókuszált problémamegoldásra szolgál és csupán felületi beavatkozást jelent a mélyreható segítségnyújtással szemben. Akkor alkalmazzák, ha rövid idő áll rendelkezésre a szolgáltatáshoz vagy a kliens nem motivált a hosszútávú terápiára. Ilyen esetekben a gyermekkel folytatott „konzultáció” a terápiás folyamat előkészítője,- a felszínen maradva egyfajta szocializációs eljárás a mélyre hatoló terápiás kapcsolathoz, mintegy a kliens motivációjának áthangolása vagy a motiváció felébresztése a terápiás kapcsolat felvételének szükségessége iránt.¹⁸

¹⁷ Drapela, V. J. 1983: *The counselor as consultant and supervisor*, Charles C. Thomas Publisher, Springfield, Illinois

¹⁸ Azzal a paradox helyzettel is szembe kell néznünk, hogy egy címében konzultációról szóló hazai egyetemi szöveggyűjtemény terápiás módszerek leírásával foglalkozó tanulmányokat tartalmaz, összemosva ezzel a konzultációt a pszichoterápiával, ami nemzetközi referenciákat tekintve diszsonánsnak tűnik. A nemzetközi

A konzultációnak ez az átmeneti, előkészítő, gyakran csak felszínen mozgó szerepköre csak abban a kontextusban nyerhet ilyen minősítést, amelyben a segítségért folyamodó személy traumatizált, személyiségzavarral küzdő, magatehetetlen, önirányításra és autonóm döntésre képtelen állapotban van. A munka világában és az egészségzónában – az iskolapszichológus felségterületét jelentő pszichológiai mezőben - azonban a konzultáció elsődleges fontosságú és a terápiás beavatkozással azonos rangú, mert önálló döntéshozatallal rendelkező autonóm személyekkel lép kapcsolatba a pszichológus, akik képesek érvényesíteni társas hatalmukat és befolyásukat, s akik komplex társas rendszereket irányítanak, a saját területükön elmélyült ismeretekkel és szakmai tapasztalattal rendelkeznek. A munka világában hatékony egyének a pszichológus folyamatjellegű tudását és készségeit tekintik felszínesnek, mert úgy látják, hogy az önreflexiójuk növelésével számos munkahelyi probléma nem oldható meg. Az önreflexió, éntudatosság, önmegértés növelése gyakran csak arra elég, hogy ha felismertük életünkben az elénk tornyosuló akadályok megváltoztathatatlanosságát, akkor tanuljuk meg azokat elfogadni. Ahhoz azonban nem elegendő, hogy kreatív megoldásokat találjunk akadályok leküzdéséhez és új készségeket alakítsunk ki. A munka világában funkcionáló, egészséges és hatalommal rendelkező emberek, - pl. a pedagógusok - egy cselekvésközpontú és problémamegoldásra törekvő pszichológiai gondolkodásmódot képesek inkább elfogadni a kizárólagosan éntudatosságot és önmegértést növelő megközelítések helyett.

Az indirekt szolgáltatásként definiált, pedagógussal folytatott iskolapszichológiai konzultáció az önkéntességen, a bizalmon, az egyenrangúságon és a kooperáción alapul.

A pedagógussal folytatott konzultáció típusai

1. **Kliensközpontú konzultáció** -A pedagógussal folytatott konzultáció kliensközpontúnak tekinthető, ha a konzultánsnál nincs szükség attitűdbeli és készségszintű változásra. *Ilyenkor a „gyermeké a probléma”, - a konzultáns és a konzulens egyaránt azon dolgozik, hogy egy teljesítmény- vagy magatartási problémával rendelkező gyerek helyzetében vagy viselkedésében változás történjen. Mindkét fél felelősséget vállal a helyzetért és foglalkozik vele a maga eszközeivel.* A pszichológus a pedagógus kérésére bevonódik a problémamegoldásba. A közös felelősség következtében a konzultáció időtartamának fennállásáig a gyermekkel kapcsolatos és az osztály/ iskola

kontrollt nélkülöző hazai viszonyok között ez a megoldás stratégiai célokat szolgálhat ugyan, de szakmai minősége és érvényessége erősen megkérdőjelezhető. .

nyilvánossága előtt zajló történéseket alkalmanként közösen értelmezik. A pszichológus az egyéni tanácsadásba vont gyermek tanácsadó üléseken elmondott történeteit, az ott zajló viselkedését a titoktartás érvényesítése miatt nem tárja fel a pedagógus számára. A gyerek nyilvánosság előtt zajló viselkedésének jobb megértéséhez azonban bevonja az egyéni tanácsadáson szerzett tapasztalatait. - A legtöbb pedagógus – leginkább az iskolapszichológus intézményi jelenlétének kezdeti hónapjaiban vagy éveiben – csak ilyen típusú konzultációt fogad el vagy kezdeményez. Amikor az évek elteltével az iskolapszichológus munkájának elfogadottsága növekszik, a konzultáció konzultánsra (a pedagógusra) irányuló változata is megjelenik, de ekkor is nagyobb arányú marad a kliensközpontú konzultáció. – Főként, ha a nevelési tanácsadóhoz tartozó iskolapszichológus önadminisztrációjának szempontrendszere is ezt tekinti „tényleges munkának”.

2. **Konzultáns központú konzultáció** – A konzultáció ezen típusa szerint tevékenykedik az iskolapszichológus, ha a pedagógusnak egy egész osztály irányításával kapcsolatban van problémája vagy egy olyan gyerek/serdülő okoz gondot viselkedésével, aki nem kíván részt venni pszichológiai tanácsadáson saját aggodalmai vagy a szülők tiltása miatt. A konzultáns központú konzultáció esetében a pedagógus részéről általában valamilyen attitűdváltozásra vagy új készség kialakítására van szükség. A konzultáns központú konzultáció szakaszai – és általában a konzultáció szakaszai – a következők:

- a. A feladat elvállalása – Ez a lépés vagy úgy valósul meg, hogy a pszichológus az intézménnyel történő ismerkedés miatt, órákat látogat és az óralátogatást lezáró megbeszélés közben megkérdezi a pedagógustól, hogy segíthet-e valamiben vagy pedig a pedagógus, - általában egy osztályfőnök- keresi meg valamilyen problémájával. Példa egy megkeresésre. - Egy 10. osztályt irányító tapasztalt osztályfőnök aggódik amiatt, hogy az osztály fele szélsőségesen rendbontó. Az egyik pályakezdő tanárukat pl. néhány napja tanrendi órája után szünetben bezárták egy tanterembe úgy, hogy eltorlaszolták egy folyosón lévő paddal az ajtót.

- b. Kapcsolat kialakítása - A pszichológus arra bátorítja a tanárt, mondja el az eseménnyel kapcsolatos érzéseit. Majd a konzulens a tanácsadó beszélgetésekre jellemző módon - az empátiás kommunikáció, a tisztázó kérdések, a konkretizálás és az összegző kommunikáció készségszintű alkalmazásával – meghallgatja a tanár által elmondott történetet és reflektál az érzésekre. Pl. A tanár botránnyosnak tartja a helyzetet és aggódik, hogy mivé alakul ez a jövőben? Kellemetlennek találja, hogy tapasztalt of.-ként olyan osztálya van, amely hírhedtté tette magát. Dühös a rendbontó gyerekekre. A konzulens visszatükrözi az érzéseket és elmondja, felelősségteljesnek és nyitottnak tartja a konzultánst, hogy nem egyszerűen büntetésközpontú megoldásokban gondolkodik és vállalja azt is, hogy mindezt elmondja itt.
- c. Exploráció és a probléma azonosítása – A konzultáns arra biztatja a tanárt, hogy mondjon el még további eseményeket az osztályról és a rendbontókról. A további információ áramlásban a konzultáns a következő egyszerű heurisztikus kérdéssorra kíván válaszokat kapni:
1. *Kik a problémahelyzet szereplői?* (4-5 erőteljes személyiség és valamilyen szabálytalanság más tanárokkal is megtörténik)
 2. *Melyek a szereplők motívumai?* (a konzulens szerint: figyelemfelhívás, kontroll a rendbontás révén a rossz érdemjegyeik és tanári mellőzések miatt, a jó tanulók és a szabálykövetők előnybe részesítése miatt)
 3. *Hogyan látja a helyzet kezelésének lehetőségét?* Gondoljon vissza, hogy a múltban, hogyan lett úrrá nehéz helyzeteken?- A konzultáns szerint korábban az ilyen helyzetek megoldódtak „fejmosás jellegű” konfrontatív beszélgetésekkel és büntetéssel, de most ebben nem hisz. Úgy gondolja, hogy az iskolapszichológusnak kellene bemennie az osztályba és konfliktuskezelést kellene tanítania a diákoknak. Egyébként a mindennapi helyzetben sokat beszélget a „jó gyerekekkel” a szobájában is. –
 4. *Komplex értelmezés* – Úgy tűnik, a pedagógus lebecsüli saját befolyását, hatalmát és fontosságát a teljes osztály számára, azok számára is, akik rendbontók. Több jel mutat arra, hogy a rendbontók fontos személynek tekintik őt, miközben ő tartózkodik tőlük – ellenszenves magatartásuk miatt – és csak a szabálykövetőkkel

találkozik. Ez a helyzet lehet egy féltékenységi és rivalizációs helyzet is, amelyben az ő személyének a birtoklása lehet a cél, de ez rossz kifejezést nyer a rendbontók részéről.

- d. Célok megfogalmazása – ezután elhangzik az a kérdés, mit szeretne a konzultáns, milyen állapottal lenne elégedett a mostani helyzethez képest? - Minimális szinten elégedett lenne a konzultáns azzal, ha nem történe botrányokozás, de valójában szeretné, ha megteremtődne az osztály egysége úgy, ahogy ez még másfél évvel ezelőtt jellemző volt az osztályára.
 - e. Lehetőségek feltárása – Ha azt látná jónak, hogy a pszichológus menjen be az osztályba, ez olyan problémákat vet fel, mint pl. a diákok azt tapasztalják, hogy nem ő uralja a konfliktushelyzetet. Egy másik talány pedig egy ilyen közbelépés esetén, hogy rövid idő alatt nehéz és csaknem lehetetlen csodaszerű változást elérni. – A másik alternatíva: ha igaznak fogadjuk el a fenti értelmezést, hogyan tudná ő lehetővé tenni, hogy többet birtokoljanak belőle a rendbontó diákok?- Erre konzultáns válasza: Azt hiszem egy végtelenül egyszerű dologról van szó. Nemcsak a jó gyerekekkel kell elbeszélgetnem a szobámban, hanem a rossz gyerekekkel is. (Ezt úgy értette, hogy személyes érdeklődést tanúsít irántuk és nem moralizáló beszélgetést folytat velük.)
 - f. Döntéshozatal és alkalmazás –A konzultáns a rendbontókkal történő rendszeres egyéni „segítő beszélgetés” mellett dönt.
 - g. A beavatkozás értékelése – Fél év eltelte után megelégedéssel nyilatkozik saját döntéséről és erőfeszítéséről. Úgy látja, hogy egy újabb osztály irányításában felhasználja majd ezt a tapasztalatot.
3. A kliensközpontú konzultáció szakaszai hasonlóak a konzultáns központú konzultációhoz.
 4. **A konzultációban való részvétel a pedagógus számára önkéntes** és következmények nélkül meg is szakíthatja a konzulenssel a kapcsolatot. Ez a lehetőség valahányszor megtörténik, a folyamat befejezetlensége miatt frusztrációt, érzelmi feszültséget és a munkájával kapcsolatos elégedetlenség

érzését kelti az iskolapszichológusban, akinek meg kell tanulnia, hogy az önbecsmérlő gondolatok és a konzultánssal szembeni vádaskodások feldolgozásával, megfelelő módon értékelje ezeket az eseményeket. Az önkéntesség azt is jelenti, hogy nem kezdeményezhet úgy konzultációt az iskolapszichológus egy pedagógussal, hogy azt a vezető megrendeli. (pl. mert elégedetlen a vezető a pedagógus módszereivel és osztályirányítási stílusával). Ha a vezető konzultációra vonatkozó kérése pedagógusok egész csoportjára vonatkozik, akkor az önkéntesség elve érvényesíthető úgy, hogy a pedagógusokat egyenként kell megkérdezni, a konzultációban való részvételt pedig választhatják, de el is utasíthatják negatív következmények nélkül.

5. Az iskolapszichológus az egyéni konzultáció tartalmával kapcsolatban is **titoktartásra kötelezett**, az egyéni tanácsadáshoz hasonlóan.
6. Az iskolapszichológus a konzulens szerepkör betöltésével pszichológus szerepben marad. Ha pedagógiai feladatokat lát el, tanít, mely osztályozással és fegyelmezéssel jár együtt vagy nem tanít csak felügyel és fegyelmez, **akkor nem pszichológus szerepben van és az ilyen szerepfelvételekre az iskolapszichológus nem kötelezhető**. Saját képzettsége, ambíciója és az intézményi szükségletek alapján taníthat ugyan pszichológiát ugyanabban az intézményben és felvehet pedagógus szerepeket, ahol iskolapszichológus minőségben dolgozik, de ennek olyan következményével kell számolnia, hogy elveszíti azokat a diákokat, mint klienseket, akikkel szemben pedagógusként jelenik meg. Nem lehet hiteles szerepkörének betöltése a kliensei számára, ha egyszerre ugyanazon a napon, héten ugyanazokkal a személyekkel szemben értékelő-minősítő magatartást tanúsít majd nem sokkal később megismerő-megértő attitűd iránt elköteleződve tevékenykedik. A szakkörök vezetése nem ellentétes az iskolapszichológus tanácsadói attitűdjével, mert a szakköri munkát nem kell érdemjeggyel minősíteni és nincsenek fegyelmezési következményei sem. Fél évnyi, 1 évnyi idő elteltével vagy azt megelőzően nem értelmezhető a fentiek szerint a pszichológus-pedagógus szerepek konfliktusa, az iskolapszichológus megkötöttségek nélkül fogadhat klienseket a diákok közül.

7. Pedagógusok **csopartos konzultációjának** tekinthető, ha az iskolapszichológus több ülésben készségfejlesztő tréninget tart pedagógusok kics csoportjának.
8. **Ellenállás a konzultációval szemben** – Az iskolapszichológiai konzultációval szemben különféle motívumokkal magyarázható ellenállás jelentkezik minden iskola tantestületében. Az ellenállás okai többfélék:
 - a. **Az egyedüllét, mint érték** - A pedagógusok szakmai szocializációja azt erősíti meg, hogy egyedül kell megoldani a konfliktusokat. Aki nem tudja egyedül megoldani a fegyelmezési problémákat, nem kompetens tanár. Konzultációs segítséget kérni vagy kapni ezen hallgatólagos értékrend alapján azt jelenti, hogy aki részt vesz benne, nem kompetens pedagógus. – Az osztályban zajló események teamben történő megbeszélése esetismertetéssel heti vagy havi rendszerességgel, nem tartozik a pedagógusok munkaköri kötelességei közé, nem tekintik értékesnek.
 - b. **Diszkrimináció** - Ha egy gyerekkel probléma van az osztályban, lehet róla úgy gondolkodni, hogy nem ebbe a közösségbe való, el kell őt távolítani. Ehhez szükséges olyan attribúcióval ellátni, amely stigmatizál. Egy pedagógus pedig nem kötelezhető arra, hogy „elmebetegekkel”, „gyógypedagógiai esetekkel” foglalkozzon. A konzultáció igényléséhez olyan attitűdre lenne szükség, amely a problémát okozó gyereket az osztályban kívánja tartani és az így megnövekedett teher megosztását más szakemberekkel kézenfekvőnek tartja.
 - c. **Kapcsolatok kizárólagos birtoklása** – Osztályfőnökök egy része úgy véli, elveszti azt az érzelmi élményt, amit a diákokkal való kapcsolat jelent számára, ha külső személynek, egy konzulensnek az osztály problémáiról beszél
 - d. **Eredményorientáció és szakmai hasonlóság** – Sok pedagógus számára csak az olyan tanácskérésnek van értelme, amelyben a konzulens nagyobb tapasztalattal és kialakult megoldási sémákkal rendelkezik ugyanazon a területen, ugyanolyan életkorú gyerekeknél,

mint akikkel a konzultáns foglalkozik. A folyamatjellegű, ötletgenerálást igénylő konzultáció háttérbe szorul a készen kapott sémák megismerési szándékával szemben.

9. A fentiekben felsorolt ellenállások nem személyiségtulajdonságok, hanem a pedagógus szakmai szocializációjából következnek. A konzultációt elutasítókkal vagy mellőzőkkel szemben állnak azok a pedagógusok, akik csaknem akkora számban vannak, mint az ellenállók, hozzájuk kapcsolódhat az iskolapszichológus, amikor konzultációt szeretne megvalósítani munkájában. A konzultációt értékesnek tekintő pedagógusok készek megosztani az osztályban megélt, gyakran stresszteli élményeiket másokkal, a „nehéz gyerekeket” is felvállalják az osztályukban, osztályukról úgy gondoskodnak, mint osztályfőnökök, hogy azt nyitott rendszernek tekintik, a problémákkal megküzdés folyamatában kreativitásukra támaszkodnak.

Részvétel az iskolai szervezet egészét érintő programokban

Az iskolapszichológus szaktudásával gazdagíthatja az iskola szervezetének egészét érintő speciális programokat. Ilyen programok lehetnek a következők:

- Tanulási nehézségek szűrése 1. osztályos gyerekek körében. – Az iskolapszichológus itt felmérő eszközöket alkalmaz és a kapott eredményeket értékeli.
- Tanulási módszerek, stratégiák felmérése az iskola minden korosztályában
- Gimnáziumi felvételi eljárásban részvétel – a pszichológus általában képességteszteket alkalmaz a felvételiző diákok körében.
- Iskolai tehetségprogram – tehetségek azonosításában vesz részt tesztvizsgálatokkal és más eljárásokkal
- Iskolai drogprevenációs program – önismereti játékok vezetése diákoknak drogprevenációs foglalkozáson, - előadás vagy egyéni konzultáció a drogprevenációban érintett diákok szüleinek.
- Iskolai erőszakcsökkentő program – konzulens pedagógusok számára az erőszakcsökkentő program iskolai alkalmazásában, egyéni tanácsadást nyújt a bully vagy az áldozat gyerekek számára.
- Érzelmi intelligencia fejlesztő program – saját élményű tréninggel összekötött konzultációt ill. képzést szervez pedagógusok részére, melynek célja, hogy a pedagógusok bátrabban alkalmazzák osztályaikban az érzelmi intelligencia fejlesztő feladatokat.

Szakmai team

Az iskolapszichológus a nevelési tanácsadó kötelékében alkalmazva heti rendszerességgel vesz részt az iskolapszichológus szakmai team munkájában. A team munka során esetismertetés folyik, tapasztalatok átadása történik, a szakmai akadályokhoz kapcsolódó érzelmek kifejeződést nyerhetnek a megbeszéléseken. A szakmai team foglalkozik az önképzéssel és a pedagógiai szakszolgálat közös programjaiban való részvétel megszervezésével. A segítségnyújtás mellett az esetmondások nyilvánossága révén közvetett kontrollt is gyakorol a teamhez tartozó iskolapszichológus munkája felett.

A szakmai team tevékenységét az iskolák által közvetlenül alkalmazott pszichológusok esetében az egyetemekhez tartozó „módszertani bázisoknak” kellene ellátniuk. A módszertani bázisok problémája, hogy a rendszeres szakmai team megbeszéléseket kevésbé vagy nagyon korlátozott mértékben tudják biztosítani és inkább a szórványosnak minősíthető továbbképzésekre helyezik a hangsúlyt. A módszertani bázisok szerkezetében és szerveződésében változásra lenne szükség.

Kapcsolat társ szakemberekkel

Az iskolapszichológus munkája során az intézményben dolgozó pedagógusokon kívül kapcsolatot tart speciális szakemberekkel.

- gyermekpszichiáterrel
- fejlesztő pedagógussal
- gyermekvédelmi felelőssel
- a nevelési tanácsadó pszichológusaival
- logopédussal
- gyógytornássszal
- gyermekjóléti szolgálat képviselőjével
- állami gondozási intézmény pedagógusaival

Ha az iskolai probléma olyan léptékű, mely meghaladja az iskolapszichológus kompetencia határait, speciális szakember segítségét kell igénybe vennie ill. miközben saját

munkáját végzi hatékonyabbá teheti azt, ha közben konzultál más szakemberekkel, akik szintén a gyermekkel foglalkoznak.

Ha az iskolapszichológus még feltáratlan gyermekbántalmazási problémával találkozik gyermeknél/ serdülőnél, és ő az egyetlen személy, akinek erről ezt a problémát a kliens feltárja, a kliens védelmének és biztonságának szem előtt tartása mellett gondoskodik arról, hogy az iskola igazgatója kellő információval rendelkezzen a gyermek sorsára vonatkozó döntés meghozatalához. A „gondoskodik arról” kifejezés **nem jelenti azt**, hogy közvetlenül az ő feladata lenne a bántalmazás gyanújáról szóló információk átadása.

Ez a protokoll szöveg az elfogadás után kezdetben 2 majd 5 ill. 10 év múlva felülvizsgálatra szorul.